

PRZEDSZKOLAKI W AKCJI

ANNA STALMACH-TKACZ
KARINA MUCHA
IWONA PIETRUCHA

Program nauczania wychowania przedszkolnego

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Agnieszka Karczewska-Gzik

Recenzja merytoryczna – dr Anna Kienig

Maria Ferenc

dr Beata Rola

Urszula Borowska

Redakcja językowa i korekta - Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna - Editio

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Koncepcja i podstawy naukowe programu	6
2. Zintegrowane działania nauczycieli, specjalistów i rodziców oraz innych podmiotów w realizacji programu	11
3. Cele i zadania wynikające z podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz potrzeb i możliwości dzieci	14
4. Sposoby i warunki realizacji celów oraz zadań programu w poszczególnych sferach rozwojowych z uwzględnieniem metod i form indywidualizacji	27
5. Treści programowe – rozkład propozycji układu treści w ramach poszczególnych projektów z uwzględnieniem pracy w grupach łączonych	38
6. Realizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej z uwzględnieniem aktualnych przepisów oraz podstaw naukowych dotyczących wspierania rozwoju dziecka	42
7. Monitorowanie realizacji podstawy programowej – sposób realizacji i propozycja narzędzia	49
8. Sposoby i ewaluacja programu wychowania przedszkolnego	51
9. Biblioteka nauczyciela	54
10. Bibliografia	56

WSTĘP

Nauczycielu, „Bądź sobą – szukaj własnej drogi. Poznaj siebie, zanim zechcesz dzieci poznawać. Zdaj sobie sprawę z tego, do czego sam jesteś zdolny (...). Ze wszystkich sam jesteś dzieckiem, które musisz poznać, wychować i wykształcić przede wszystkim. (...) Chcę, by zrozumiano, że żadna książka, żaden lekarz nie zastąpią czujnej myśli, własnego uważnego spostrzegania” (Korczak, 2012: 14).

Współczesny, szybko zmieniający się świat niesie ze sobą wiele fascynujących wyzwań zarówno dla dzieci, jak i dorosłych. Wśród tych wyzwań mamy do czynienia zarówno z nowymi możliwościami rozwoju człowieka, jak i wieloma zagrożeniami, na które powinniśmy przygotować szczególnie nasze dzieci od najmłodszych już lat. Walcząc z tymi zagrożeniami, powinniśmy jako nauczyciele dbać o własny rozwój, tak aby wspierać naszych wychowanków oraz ich rodziny. To właśnie w rodzinie każde dziecko powinno znaleźć największe i najsilniejsze źródło wartości oraz siły, której potrzebuje każdy człowiek, aby odważnie wkraczać na kolejne etapy rozwoju, osiągając tym samym sukces na miarę swoich indywidualnych możliwości i w zgodzie z własnymi talentami, które stanowią swego rodzaju dary. Każde dziecko posiada taki zestaw darów – potencjał, a rolą nas, nauczycieli i rodziców – opiekunów, jest nie tylko odkryć ten potencjał, ale również pomóc dziecku uświadomić sobie, jak może go wykorzystać dla dobra siebie oraz innych ludzi. Dlatego właśnie program Przedszkolaki w akcji stawia na to, co w dzieciach jest najsilniejsze i zarazem najbardziej im bliskie – działanie, akcję, aktywność, uczenie się – przez ruch, zabawę, grę, obserwację, eksperymentowanie, muzykę, taniec oraz wiele innych form, które pozwalają dziecku na swobodną lub moderowaną przez nauczyciela eksplorację otaczającego świata w taki sposób, w jaki dojrzały do tego m.in. jego zmysły, motywacja, zdolności poznawcze oraz emocje. Aktywność tę osadzamy i opieramy o strukturę wartości, które stanowią podstawę rozwoju sfery duchowej człowieka oraz nadają sens jego działaniu. Realizacji wszystkich tych założeń ma służyć w głównej mierze metoda projektu oraz nacisk na wdrażanie dziecka do samooceny i konstruktywnej analizy wytworów własnej pracy. Program Przedszkolaki w akcji największy nacisk kładzie na tworzenie takich warunków dla rozwoju dziecka, aby bez względu na ograniczenia, zróżnicowanie w potencjale, sprawności, zdolnościach, zainteresowaniach, potrzebach rozwojowych, edukacyjnych i możliwościach psychofizycznych każde dziecko mogło kroczyć własną drogą i wzrastać w indywidualnym tempie, odnosząc sukcesy, przeżywając radość i doświadczając bycia ważnym oraz wartościowym dla siebie oraz innych.

1. KONCEPCJA I PODSTAWY NAUKOWE PROGRAMU

1.1. Wspieranie rozwoju i aktywności dziecka jako podstawa planowania i wdrażania działań wychowawczo-edukacyjnych – założenia teoretyczne programu

Program Przedszkolaki w akcji proponuje wspieranie dziecka w rozwoju poprzez budowanie jego poczucia tożsamości i własnej wartości, rozbudza aktywność, przygotowuje do uczenia się przez całe życie, uczy poszukiwania rozwiązań, uodparnia dziecko na lęk przed porażką, rozbudza twórcze i kreatywne myślenie, a zarazem ukazuje świat wartości w duchu filozofii personalistycznej, zakładając jako punkt wyjścia platońską triadę: DOBRA, PRAWDY I PIĘKNA.

Program jest napisany na podstawie dorobku uznanych polskich i zagranicznych pedagogów oraz psychologów, najnowszych wyników badań psychologicznych i pedagogicznych dotyczących edukacji małego dziecka, a także wniosków z metabadań prowadzonych nad efektywnością nauczania i uczenia się. Rozwiązania metodyczne i dydaktyczne opierają się na koncepcjach i wynikach badań takich uznanych polskich autoritetów, jak prof. Anny Brzezińskiej, prof. Marii Grzegorzewskiej, prof. Ryszarda Więckowskiego, prof. Jagody Cieszyńskiej, prof. Marty Bogdanowicz, prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej, dr Ewy Zielińskiej, prof. Zbigniewa Semadeniego, dr hab. Katarzyny Krasoń oraz uznanych w świecie teoretyków kształcenia, jak prof. Lwa Wygotskiego, prof. Jeana Piageta, a także badaczy zajmujących się edukacją, jak np. prof. Johna Hattiego, prof. Grahama Nuthalla, prof. Roberta Sternberga, dr Angeli Duckworth. Swoistym spoiwem w budowaniu dialogu z małym dzieckiem i kreowaniu podejścia wychowawczego proponowanego w programie jest przesłanie pedagogiki dra Janusza Korczaka: każdemu dziecku – bez wyjątku – należy się szacunek, dziecko powinno być traktowane podmiotowo, ponieważ jego rozwój następuje dzięki jego własnej aktywności, podstawą procesu wychowania jest partnerstwo, każde dziecko powinno mieć zapewnione prawo do opieki, za warunki życia dziecka odpowiadają wszyscy dorośli danej społeczności, obowiązkiem dorosłych jest pogłębiać wiedzę o dziecku i stale jej poszukiwać, założenia danego systemu opiekuńczo-wychowawczego powinny determinować techniki zastosowane w działaniach pedagogicznych skierowanych do dzieci.

Do wartości i dorobku naukowego wspomnianych wyżej autoritetów program nawiązuje poprzez przyjęcie takich, a nie innych treści, w tym również wykraczających poza podstawę programową rozwiązań metodycznych, sposobów analizowania osiągnięć dzieci, zwrócenia uwagi na rolę samooceny w procesie uczenia się oraz systematyczne i celowe włączenie w proces edukacji specjalnie dobranej literatury

dziecięcej, mającej szczególną wartość wychowawczą i edukacyjną. Program, opierając się o dorobek naukowy oraz najnowsze wyniki badań psychologicznych i pedagogicznych dotyczących edukacji małego dziecka objętego wychowaniem przedszkolnym i przygotowywanego do podjęcia nauki w szkole, łączy w sobie założenia wynikające z rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym z założeniami przyjętymi w ramach obowiązującej podstawy programowej i sposobami uczenia się dziecka w wieku przedszkolnym:

- a) **wychowywanie w duchu szacunku i w poczuciu bezpieczeństwa**, wspieranie dziecka w jego rozwoju, aktywności, budowaniu relacji, radzeniu sobie z trudnościami zgodnie z koncepcją Janusza Korczaka (Korczak, 1998);
- b) **dbanie o rozwój emocjonalno-społeczny prowadzący do świata wartości** opracowany na podstawie kamieni milowych rozwoju Ericka Eriksona (Erikson, 2011) i teorii emocji Roberta Plutchika (Jarymowicz, Imbir, 2010), który wskazał na istnienie ośmiu pierwotnych, podstawowych emocji, pełniących dla człowieka funkcję adaptacyjną, zapewniającą mu przetrwanie oraz innych, które są pochodnymi ośmiu podstawowych i stanowią ich kombinację;
- c) **wspieranie rozwoju emocjonalno-społecznego** oraz aktywności poprzez wprowadzenie bajkoterapii oraz innych elementów arteterapii jako sposobu pracy z dziećmi emocjami oraz lękami na podstawie prac prof. Katarzyny Krasoń (Krasoń, 2002) i dr Marii Molickiej (Molicka, 2002);
- d) **wspieranie rozwoju poznawczego** zgodnie z teorią strefy najbliższego rozwoju Lwa Wygotskiego oraz w nawiązaniu do teorii Jeana Piageta (Sternberg, 2001);
- e) **rozwijanie umiejętności rozumienia informacji oraz przygotowanie do nauki czytania i pisanja** zainteresowanych dzieci oparte przede wszystkim o metody sylabowe, zgodnie np. z koncepcjami prof. Marty Bogdanowicz (Bogdanowicz, 2014) i prof. Jagody Cieszyńskiej (Cieszyńska, Korendo, 2012);
- f) **rozwijanie myślenia matematycznego** na podstawie koncepcji i badań prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i dr Ewy Zielińskiej (Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska, 2015) oraz prof. Zygmunta Semadeniego;
- g) uwzględnienie w planowaniu dydaktycznym dorobku polskiej nauki według koncepcji pedagogiki prof. Ryszarda Więckowskiego, zgodnie z którą wielokierunkowa aktywność dziecka powinna zapewnić mu wszechstronny rozwój, a także najnowszych wyników i wniosków z badań naukowych dotyczących skuteczności nauczania i uczenia się w zależności od kontekstu społecznego, pracy mózgu, w tym neurodydaktyki, w oparciu o wyniki badań np. Grahama Nuthalla (Nuthall, 2007) czy Angeli Duckworth (Duckworth, 2016);
- h) **wprowadzenie planowania miesięcznego opartego na elementach metody projektu** wg Williama H. Kilpatricka, z uwzględnieniem dostosowania do praktycznego wymiaru pracy w przedszkolu według propozycji Agnieszki Karczewskiej-Gzik (Karczewska-Gzik, 2009) oraz J.H. Helma i J.G. Katza (Helm, Katz, 2003) – od wprowadzenia w dany obszar świata, tematu, problemu poprzez

działanie mające za zadanie odpowiedzieć na pytania, rozwiązać problem, uruchomić twórczość aż do pokazywania i obserwowania efektów swojej pracy, a zarazem działania, którego forma będzie dostosowana do potrzeb i możliwości aktywności dziecka objętego edukacją włączającą.

Program kładzie szczególny nacisk na uczenie każdego dziecka współdziałania i współpracy z innymi, aktywnego podejmowania wyzwań, rozwiązywania problemów, wchodzenia w interakcje i relacje dające obustronną korzyść. Inicjuje uczenie się dzieci od siebie nawzajem i stawia mocny nacisk na funkcję samooceny, która ma wdrażać dziecko do analizowania własnych umiejętności, myślenia o tym, co już potrafi, czego jeszcze nie wie, proszenia o pomoc w sytuacjach problemowych, z którymi dziecko sobie nie radzi, wyrażania swoich opinii, poszukiwania swoich mocnych i słabych stron, a także uświadamiania sobie emocji i kontrolowania tego, co pod wpływem tych emocji robi, oraz radzenia sobie z lękiem przed porażką, trudnością. W sferze wychowawczej dodatkowo uczy dostrzegania wartości w życiu codziennym i motywowania swojego zachowania nie tylko tym, co uznajemy za normy i zasady, ale również tym, co podpowiada człowiekowi w relacjach z drugim człowiekiem rozwijająca się empatia.

Ze względu na swoją specyfikę metoda projektu nadaje charakter planowaniu organizacji pracy dzieci w ciągu danego miesiąca, który, czasowo podzielony na cztery tematycznie skorelowane ośrodki wielokierunkowej aktywności dzieci, pozwala na wykorzystanie wszystkich możliwości i potencjału dzieci tak, aby każde z nich było twórcą, odkrywcą, konstruktorem lub innym aktywnym przedszkolakiem, który eksploruje przestrzeń i zbiera doświadczenia, a następnie obserwuje i uczy się upowszechniać efekty swojej pracy, budując przy tym swoje poczucie sprawstwa, wartości i nabywając podwaliny pod kształcenie umiejętności kluczowych.

1.2. Wychowanie w duchu wartości jako konsekwencja wspierania rozwoju emocjonalnego i społecznego

Cel nadrzędny: wychowanie i edukacja w duchu wartości, rozumiana jako aktywizowanie wszystkich sfer rozwojowych dziecka z uwzględnieniem jego indywidualnego potencjału w odpowiedzi na wyzwania współczesnego świata.

Jako wartości nadrzędne program przyjmuje:

- **DOBRO**, z którego wynikają: życzliwość, przyjaźń, miłość.
- **PRAWDE**, z której wynikają szacunek, aktywność, odpowiedzialność.
- **PIĘKNO**, z którego wynikają: twórczość, szczęście, uczestniczenie w kulturze.

Program nie traktuje wartości jako wzorów zachowań, a chcąc uniknąć swoistego treningu dobrego zachowania, stawia raczej na autentyczne przeżywanie

i odnajdywanie się w świecie poprzez naturalny rozwój emocjonalny, z którego te wartości są wyprowadzane.

Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola zawartymi w rozporządzeniu o podstawie programowej wychowania przedszkolnego wszystkie zajęcia, które organizują nauczyciele, mają na celu wspieranie rozwoju wielokierunkowej aktywności dziecka, a wszystkie doświadczenia dzieci przebywających w przedszkolu w ramach jego organizacji pracy są efektem realizacji tego programu wychowania przedszkolnego. Program przewiduje, że od momentu wejścia dziecka do przedszkola jest ono poddane celowej, planowej stymulacji ze strony zarówno nauczycieli, jak i specjalistów w taki sposób, aby mogło przeżywać, doświadczać, działać, myśleć i eksplorować świat w sposób najbardziej dla niego przystępny, zgodnie z jego potrzebami i możliwościami, w tym również związanymi z ewentualnymi niepełnosprawnościami lub innymi zdiagnozowanymi potrzebami rozwojowymi, potrzebami edukacyjnymi, indywidualnymi możliwościami psychofizycznymi, uzdolnieniami, zainteresowaniami, czynnikami środowiskowymi wpływającymi na funkcjonowanie dziecka w przedszkolu. Dzięki roli, jaką program przypisuje metodzie projektu, zapewniona zostaje również właściwa organizacja pracy i warunki, które uwzględniają integrację dzieci niepełnosprawnych lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym z dziećmi pełnosprawnymi w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego.

1.3. Procesy wspierania rozwoju i edukacji dziecka w przedszkolu jako nauczanie i uczenie się w ramach inicjowania wielokierunkowej aktywności dziecka oraz zindywidualizowanych oddziaływań nauczycieli, specjalistów i rodziców

Ideą programu jest wyprowadzenie edukacji i wychowania dziecka z jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i możliwości psychofizycznych w oparciu o wymagania i cele podstawy programowej w taki sposób, aby wszystko, co dziecko robi i co się z nim dzieje, pomagało mu wzrastać w duchu wartości dobra, prawdy i piękna, a także umożliwiało mu harmonijnie nabywać wiedzę, umiejętności oraz postawy w zakresie wszystkich kompetencji kluczowych na poziomie adekwatnym do swoich możliwości i wieku. Tym samym program jest otwarty na współczesne dziecko i jego rodzinę, której coraz trudniej funkcjonować w szybko zmieniającym się świecie, łączy procesy edukacji i wychowania z rozwojem dziecka, uwzględniając indywidualizację w ramach bieżącej pracy z dzieckiem, a także dodatkowe działania wspierające dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, zakłada bezpieczne dla dziecka korzystanie z możliwości, jakie dają rozwiązania multimedialne oraz nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne, wprowadza wartości jako naturalne etapy poznawania świata oraz warunki pełnego funkcjonowania w nim,

umiejętnie i w sposób przemyślany łączy elementy metody projektu z koncepcją ośrodków pracy oraz strategiami uczenia się dziecka w ramach jego wielokierunkowej aktywności, konsekwentnie i możliwie najpełniej włącza diagnozę pedagogiczną w proces planowania procesów wspierania rozwoju i edukacji dzieci, wyróżnia się specjalnie rozbudowaną edukacją językową i literacką, w tym również edukacją poetycką, a także naciskiem na dziecięce filozofowanie, wyróżnia się nowatorskim podejściem do rozwijania myślenia matematycznego w korelacji z muzyką i rytmiką, przywróceniem podstaw logiki (powrót do klocek logicznych, zbiorów i działań na zbiorach w połączeniu z czynnościowym nauczaniem); wprowadza specjalnie przygotowany pomysł na stworzenie w przedszkolu zbioru przygotowanych przez dzieci, rodziców i nauczycieli książek konferencyjnych, przeznaczonych do nauki czytania od najmłodszych lat, wprowadza zarys edukacji historycznej, m.in. w oparciu o literaturę, proponuje bajkoterapię i dziecięce rysunki jako dodatkowy sposób na komunikację dziecka z otoczeniem.

Program obejmuje wszystkie grupy wiekowe dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Od niespełna trzylatka do sześciolatka zakłada spiralne, planowe i systematyczne, a także celowe wywieranie wpływu na dziecko w ramach trzech strategii wynikających z koncepcji prof. Ryszarda Więckowskiego: a) percepcyjno-odtwórczej, b) percepcyjno-wyjaśniającej, c) percepcyjno-innowacyjnej, a tym samym rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw w zakresie wyznaczonym kompetencjami kluczowymi. **Każdy miesiąc to inny krąg tematyczny o charakterze projektowym**, w ramach tego kręgu mamy do czynienia z czterema zaplanowanymi tematycznie ośrodkami wielokierunkowej aktywności dzieci (inspirowanymi ośrodkami pracy prof. M. Grzegorzewskiej). W obrębie poszczególnych ośrodków realizuje się cele szczegółowe z wykorzystaniem repertuaru metod i form pracy w zależności od determinantów, jakimi są z jednej strony potrzeby i możliwości dziecka, a z drugiej warunki realizacji, cele, treści i dostępne pomoce oraz potencjał nauczyciela. Każdy krąg tematyczny o charakterze projektowym prowadzi do różnej formy prezentacji efektów pracy i aktywności dzieci, takich jak np. przedstawienie, występ, galeria prac, prezentacja na stronie www przedszkola, film, galeria zdjęć, zajęcia otwarte dla rodziców, zaproszenie gości, publikacja książki kucharskiej lub innej. Jednym z podstawowych warunków sukcesu, jaki ma odnieść każde dziecko – bez względu na swoje potrzeby i możliwości – jest spójny system oddziaływań nauczycieli, specjalistów pracujących z dzieckiem, a także rodziców i opiekunów. W tym celu program zakłada cztery sfery wsparcia, a zarazem włączania rodziny dziecka w realizację celów. Sfery zostały wyłonione w oparciu o wyniki i wnioski z badań naukowych prowadzonych m.in. przez prof. Annę I. Brzezińską oraz Elżbietę Hornowską (Hornowska, Brzezińska, Appelt, 2014).

2. ZINTEGROWANE DZIAŁANIA NAUCZYCIELI, SPECJALISTÓW I RODZICÓW ORAZ INNYCH PODMIOTÓW W REALIZACJI PROGRAMU

2.1. Rola nauczycieli i specjalistów w realizacji programu

„Jeśli umiecie diagnozować radość dziecka i jej natężenie, musicie dostrzec, że najwyższą jest radość pokonanej trudności, osiągniętego celu, odkrytej tajemnicy. Radość tryumfu i szczęście samodzielności, opanowania, władania” (Korczak, 1993: 89). W tym celu nauczyciel lub specjalista prowadzący zajęcia stwarza sytuacje wywołujące i podtrzymujące u dziecka zaciekawienie, pozostawiając czas na realizację rozpoczętych działań, dając mu przy tym okazję i prawo do porażki, błędu, uczucia frustracji i wspierając w ponownej próbie wykonania zadania. Ważne jest, aby nauczyciel/specjalista potrafił powstrzymać się przy tym od zbędnych zaleceń, oceniania, niepotrzebnego wyjaśniania i oczekiwania na takie zachowania, odpowiedzi lub efekty, które sam z góry założył. Nauczyciel powinien się również starać być otwartym na pomysły uczniów, a także gotowym do ich akceptacji oraz umieć zrezygnować z własnych koncepcji i wyjść naprzeciw oczekiwaniom wychowanków. Nauczyciel powinien zaobserwować, rozpoznać, kiedy dziecko wymaga dodatkowego objaśnienia, interwencji, spokojnego poprowadzenia za rękę, a kiedy należy się wycofać, przestać ingerować, a jedynie monitorować aktywność dziecka, które często można odkrywać nowe, inne rozwiązania – niekoniecznie zakładane przez nauczyciela. Otwartość to także wrażliwość na potrzeby każdego dziecka i umiejętność ich zaspokajania stosownie do jego indywidualnych właściwości i możliwości. To również przewidywanie nie tylko pozytywnych skutków oddziaływań wychowawczych, ale dostrzeganie również możliwości występowania trudności w rozwoju. Nauczyciel w wychowaniu przedszkolnym z jednej strony musi być bardzo dobrym diagnostą, a z drugiej powinien stanowić wzór postępowania. Ważne jest również, aby potrafił przyjmować funkcję moderatora procesu wspomagania rozwoju i edukacji dzieci, uwzględniając na każdym kroku wnioski z obserwacji pedagogicznych prowadzonych w przedszkolu, wnioski z rozmów z rodzicami i efekty płynące ze współpracy ze specjalistami oraz innymi pracownikami przedszkola. Szczególną rolę odgrywa w procesie wspomagania rozwoju i edukacji również specjalista, którego działania powinny być skoncentrowane najmocniej na wsparciu nauczycieli w procesie diagnostycznym, a następnie na zintegrowaniu działań terapeutycznych z działaniami nauczycieli w taki sposób, aby stworzyć optymalne warunki do harmonizowania rozwoju dzieci w zakresie ich indywidualnych potrzeb rozwojowych. Specjaliści powinni być również ważnym źródłem informacji zwrotnej dla nauczycieli dotyczącej efektywności działań podejmowanych wobec dziecka oraz konieczności ich ewentualnej modyfikacji.

Nauczyciele i specjaliści powinni wspólnie uzgadniać dostosowania wymagań wobec dzieci oraz sposoby indywidualizacji pracy z nimi, a także planować podejmowane czynności w oparciu o zdiagnozowane potrzeby rozwojowe oraz inne potrzeby i możliwości dziecka.

Niezbędne jest, aby obie strony procesu wychowawczego – dom rodzinny oraz przedszkole – nie stawiały sobie zbyt radykalnych celów i wymagań względem siebie. Realizując ten program, nauczyciel dzięki wartościom metody projektu będzie miał wiele okazji, aby „oddać głos dzieciom”, często będzie musiał sam siebie powstrzymać od dokonywania oceny, wyręczania dzieci w wyborach, a zarazem będzie musiał być gotów na moderowanie ich aktywności, pomoc w znalezieniu odpowiedzi na nurtujące je pytania i wsparcie w poszukiwaniu innych rozwiązań i dróg, jeśli te, które dzieci same wybrały, zawiodą.

2.2. Rola i zadania rodzica/opiekuna w realizacji programu

Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem, w którym dziecko uczy się nie tylko nawiązywania i podtrzymywania relacji z innymi ludźmi, ale przede wszystkim buduje swoją tożsamość, wiarę we własne możliwości oraz poczucie wartości. Wymagania, jakie stawiają rodzice dzieciom, przekładają się na efekty, których owoce możemy obserwować w zachowaniach dzieci już od najmłodszych lat. Bardzo ważnym warunkiem, a zarazem zasadą, jaka obowiązuje w przypadku, w którym w wychowaniu dziecka uczestniczą co najmniej dwa środowiska – dom i przedszkole – jest zasada spójności oddziaływań. Dlatego od rodziców oczekuje się współpracy z nauczycielami i specjalistami prowadzącymi z dzieckiem zajęcia w taki sposób, aby wszystkie działania w domu i przedszkolu wspierały dziecko w jego rozwoju, wychowaniu i edukacji; pełnego zaangażowania w komunikację z nauczycielami i specjalistami prowadzącymi zajęcia z dzieckiem we wszystkich formach kontaktu uzgodnionych z przedszkolem; zgody na uspojnienie metod wychowawczych, w tym również form upominania i nagradzania dziecka (osiągniętej w wyniku porozumienia z przedszkolem); systematycznej pracy nad wdrożeniem w domu zasad ustalonych z nauczycielami i specjalistami pracującymi z dzieckiem (wdrożeniem kontraktu domowego); pełnego zaangażowania w komunikację z dzieckiem mającą na celu autentyczne i optymalne dla danej sytuacji rodzinnej uczestniczenie w życiu dziecka, poznanie jego problemów, spraw, pomysłów; jak najczęstszego wspólnego czytania z dzieckiem tekstów polecanych przez przedszkole lub wybranych przez rodziców/dziecko; aktywnego spędzania z dzieckiem czasu wolnego co najmniej raz w tygodniu w formie wspólnie z nim ustalonej; stawiania dzieciom wymagań na miarę ich możliwości, wspierania dzieci w próbach sprostania tym wymaganiom, wzmacniania ich poprzez wskazywanie na ich mocne strony i wzbudzanie w nich wiary we własne możliwości oraz poczucia sprawstwa; tworzenia każdego dnia czasu i przestrzeni przeznaczonych tylko

dziecku, w ramach których wg swoich potrzeb dziecko będzie mogło rozmawiać na dowolny temat z rodzicem o sprawach dla siebie ważnych; aktywnego uczestniczenia w procesach pomocy psychologiczno-pedagogicznej w zależności od rozpoznanych lub zdiagnozowanych potrzeb (Stalmach-Tkacz, Mucha, 2018); aktywnego udziału w realizacji i podsumowaniu projektów edukacyjnych będących wynikiem realizacji niniejszego programu.

2.3. Rola innych podmiotów w realizacji programu

Wszystkie instytucje funkcjonujące w środowisku lokalnym przedszkola, począwszy od organizacji pozarządowych, poprzez firmy, instytucje samorządowe, poradnie publiczne i specjalistyczne, instytucje naukowe, w tym szczególnie uczelnie, a skończywszy na innych placówkach oświatowych, powinny być aktywnie włączane do realizacji niniejszego programu zgodnie z potrzebami wynikającymi z realizacji poszczególnych celów w ramach zaplanowanych projektów. Nauczyciel wraz z rodzicami powinien zapraszać przedstawicieli ww. instytucji do współpracy i współdziałania na rzecz wspierania wzajemnego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem efektów, jakie powinny zostać osiągnięte przez dzieci w ramach ich aktywności i inicjatyw. Szczególnie ważna jest rola poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym specjalistycznej, instytucji samorządowych zajmujących się pomocą rodzinie, placówek doskonalenia, innych przedszkoli, szkół, organizacji pozarządowych, których cele statutowe odnoszą się do działania na rzecz dzieci i ich rodzin, w dążeniu do współpracy z przedszkolem w celu zapewnienia optymalnych warunków organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomocy materialnej wychowankom przedszkola i ich rodzicom/opiekunom. Wykorzystując metodę projektu, jej otwarty i interdyscyplinarny charakter, nawiązywać można również w celu wzajemnego poznania i rozwoju współpracę międzynarodową pozwalającą na bezcenne wzbogacanie relacji rówieśniczych, wymianę doświadczeń, wspólną realizację projektu oraz dążenie do wartości integracji społeczności międzynarodowej.

3. CELE I ZADANIA PROGRAMU WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO ORAZ POTRZEB I MOŻLIWOŚCI DZIECI

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania–uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.

3.1. Cele i zadania wychowawczo-profilaktyczne programu z uwzględnieniem umiejętności w zakresie preorientacji zawodowej

W związku z prawidłową realizacją celów, wszystkie działania w zakresie oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych powinny być wynikiem współpracy, współdziałania oraz porozumienia, jakie odbywa się pomiędzy nauczycielami, specjalistami, domem rodzinnym dziecka oraz innymi osobami mającymi kontakt z dzieckiem, w tym również pracownikami niepedagogicznymi przedszkola. Wszystkie zmiany, jakie będą wymagane w programie w zakresie wychowania i profilaktyki, będą uzgadniane z grupą rodziców, których dzieci te zmiany będą dotyczyły, za wyjątkiem sytuacji, w których zmiany w zakresie wychowania i profilaktyki dotyczyć będą oddziaływań na terenie całego przedszkola – wtedy zmiany te będą uzgadniane z radą rodziców. Realizacja zadań wychowawczo-profilaktycznych odbywa się w każdym momencie w czasie bieżącej pracy z dziećmi, jak również w ramach specjalnie przygotowanych spotkań, uroczystości, warsztatów, wycieczek, pokazów, współpracy międzynarodowej oraz innych form, w które optymalnie są zaangażowani rodzice i specjaliści, a także organizacje pozarządowe i instytucje zajmujące się wspieraniem prawidłowego rozwoju dzieci.

Zadania wychowawczo-profilaktyczne:

- 1) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w obszarze fizycznym,
- 2) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w obszarze emocjonalnym,
- 3) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w obszarze społecznym,
- 4) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w obszarze poznawczym jego rozwoju,

- 5) tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa,
- 6) zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji, oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony,
- 7) wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata zgodnie z indywidualnymi potrzebami i zainteresowaniami, zdolnościami i możliwościami,
- 8) organizacja aktywności dzieci w zakresie treści dotyczących przeciwdziałania zagrożeniom, niebezpieczeństwom fizycznym i psychicznym, adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania,
- 9) wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie,
- 10) tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności,
- 11) tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do dbania o zdrowie,
- 12) tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do dbania o sprawność ruchową i bezpieczeństwo,
- 13) tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do dbania o bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- 14) przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci,
- 15) przygotowanie do dbania o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci,
- 16) tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki,
- 17) tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka,
- 18) tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowanie, majsterkowanie, planowanie i podejmowanie intencjonalnego działania, prezentowanie wytworów swojej pracy,
- 19) współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka,

- 20) kreowanie sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze,
- 21) kreowanie oraz rozwijanie zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju,
- 22) realizacja treści wychowawczych uzgodnionych z rodzicami wynikających z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem umiejętnego i bezpiecznego korzystania z nowoczesnych technologii,
- 23) systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole z uwzględnieniem wdrażania do nabywania umiejętności samooceny,
- 24) umożliwienie dziecku poznawania kultury i języka mniejszości narodowej/etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego,
- 25) tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur (Stalmach-Tkacz, Mucha, 2018: 25–27),
- 26) wzmacnianie zainteresowania dziecka różnymi zawodami, wartością aktywności zawodowej i uczenia się na poszczególnych etapach edukacyjnych,
- 27) rozbudzanie szacunku do osób wykonujących różne zawody, do ich wysiłku, pracy, efektów, z których korzysta cała społeczność.

W zakresie doradztwa zawodowego – preorientacji zawodowej – każde dziecko kończące wychowanie przedszkolne posiada umiejętności w zakresie:

1. Poznania samego siebie: określa, co lubi robić; podaje przykłady różnych swoich zainteresowań; określa, co robi dobrze, a z czego nie jest zadowolone i chce to zmienić; podejmuje działania i opisuje, co z nich wyniknęło dla niego i dla innych.
2. Świata zawodów i rynku pracy: odgrywa różne role zawodowe w zabawie; podaje nazwy zawodów wykonywanych przez osoby w jego najbliższym otoczeniu i nazwy tych zawodów, które wzbudziły jego zainteresowanie, oraz identyfikuje i opisuje czynności zawodowe wykonywane przez te osoby; wskazuje zawody zaangażowane w powstawanie produktów codziennego użytku oraz w zdarzenia, w których samo ma okazję uczestniczyć, takie jak wyjście na zakupy, koncert, podróż, wyjście na pocztę; podejmuje próby posługiwania się przyborami i narzędziami zgodnie z ich przeznaczeniem oraz w sposób twórczy i niekonwencjonalny bawi się nimi, naśladując czynności charakterystyczne dla odpowiedniego zawodu; opowiada o sobie w grupie rówieśniczej.
3. Rynku edukacyjnego i uczenia się przez całe życie: nazywa etapy edukacji (bez konieczności zachowania kolejności chronologicznej); nazywa czynności, których lubi się uczyć.

4. Planowania własnego rozwoju i podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych: opowiada, kim chciałoby zostać; na miarę swoich możliwości planuje własne działania lub działania grupy rówieśniczej przez wskazanie pojedynczych czynności i zadań niezbędnych do realizacji celu; podejmuje próby decydowania w ważnych dla siebie sprawach, indywidualnie i w ramach działań grupy rówieśniczej.

3.2. Cele edukacyjne programu z podziałem na sfery rozwojowe z uwzględnieniem umiejętności kluczowych na podstawie Rozporządzenia MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Cele zostały podzielone na cztery obszary rozwojowe dziecka z uwzględnieniem wszystkich treści wynikających z podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Zostały sformułowane w języku efektów, które według założeń powinno osiągnąć każde dziecko objęte niniejszym programem, kończąc wychowanie przedszkolne.

Określonych w programie osiągnięć dziecka na koniec wychowania przedszkolnego w poszczególnych obszarach należy oczekiwać przez pryzmat jego indywidualnych możliwości psychofizycznych, a także potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.

I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka.

Dziecko:

- 1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne oraz samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadek; spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku;
- 2) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.;
- 3) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne;
- 4) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny;
- 5) wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania;
- 6) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała;
- 7) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.

II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka

Dziecko:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje własne oraz innych osób, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje oraz innych osób;
- 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych; radzi sobie z lękiem separacyjnym;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 5) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 6) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla siebie emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 7) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad swoim zachowaniem pod wpływem nieprzyjemnych emocji;
- 8) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia;
- 9) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę;
- 10) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

III. Społeczny obszar rozwoju dziecka

Dziecko:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej; wykazuje zainteresowanie nawiązywaniem kontaktów z innymi dziećmi, w tym również innej narodowości;
- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;
- 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania;
- 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;
- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywaną dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość;

- 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby;
- 8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka

Dziecko:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego oraz w niektórych sytuacjach za pomocą pisma;
- 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego lub innej, alternatywnej formy komunikacji;
- 3) posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach lub wykorzystuje inną, alternatywną formę komunikacji ze względu na specjalne potrzeby rozwojowe;
- 4) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych; tworzy i wymyśla elementy świata bajkowego, układając własne opowiadania i historie;
- 5) rozpoznaje wszystkie litery alfabetu polskiego;
- 6) interesuje się literami i czytaniem na skutek zabawy i spontanicznych odkryć;
- 7) odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczących treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 8) podejmuje próby czytania krótkich tekstów wyrazowo-ikonicznych;
- 9) stara się odwzorowywać kształty liter oraz podejmuje pierwsze próby pisania;
- 10) odpowiada na pytania, podejmuje próby ich stawiania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 11) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom;
- 12) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża je ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża

- emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, w tym hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości, np. Dnia Babci i Dziadka, Święta Przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki;
- 13) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru lub na kartce z liniaturą lub kratką, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem np. znaku graficznego, litery i innych znaków w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru;
- 14) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie; **podejmuje próby kodowania w dowolny wybrany przez siebie sposób, np. z użyciem kolorów.**
- 15) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flagę, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 16) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;
- 17) klasyfikuje przedmioty według wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt);
- 18) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but;
- 19) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą;
- 20) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego;
- 21) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np. „wczoraj”, „dzisiaj”, „jutro”, „rano”, „wieczorem”, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy;

- 22) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;
- 23) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. „tęcza”, „deszcz”, „burza”, „opadanie liści z drzew”, „sezonowa wędrówka ptaków”, „kwitnienie drzew”, „zamarzanie wody”, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół;
- 24) rozpoznaje otaczającą nas przyrodę: rośliny, zwierzęta, zjawiska i procesy przyrodnicze;
- 25) wykorzystuje zmysł wzroku, spostrzega oraz obserwuje obiekty i zjawiska przyrody;
- 26) wykazuje się samodzielnością w zakresie dokonywania spostrzeżeń i obserwacji, a także pielęgnacji roślin i zwierząt,
- 27) wykazuje umiejętność logicznego myślenia poprzez szukanie wzajemnych związków między dostrzeganymi obiektami i zjawiskami, potrafi je porównać, sklasyfikować, dokonać uogólnienia, stara się dostrzegać analogie;
- 28) wykazuje wrażliwość estetyczną na piękno przyrody, komunikuje odczuwanie przyjemności w obcowaniu z przyrodą, wykazuje wrażliwość na brak jej poszanowania;
- 29) wyjaśnia i rozumie konieczność ochrony przyrody, wykazuje właściwe nastawienie do obiektów i zjawisk przyrodniczych;
- 30) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.;
- 31) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód;
- 32) naśladuje wykonywanie wybranych zawodów z użyciem właściwych przyborów, atrybutów, narzędzi w sposób bezpieczny dla siebie oraz innych;
- 33) nazywa i wymienia we właściwej kolejności kolejne etapy kształcenia;
- 34) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;
- 35) interesuje się ciekawostkami dotyczącymi kultury, tradycji i/lub religii innych krajów, w tym szczególnie krajów Unii Europejskiej,
- 36) wciela się w postacie mieszkańców innych krajów świata, próbując naśladować ich zwyczaje, zachowania i kulturę, potrafi ukazać wartości kultury innych narodów na tle wartości kultury swojego narodu;
- 37) reaguje na proste polecenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych

czynnościach; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej.

3.3. Cele programu a kompetencje kluczowe (Propozycje pakietów opracowanych przez Zespoły ekspertów powołane w ramach projektu „Przywództwo – opracowanie modeli kształcenia i wspierania kadry kierowniczej systemu oświaty”, projektu pozakonkursowego o charakterze koncepcyjnym, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach środków EFS Osi Priorytetowej II, Działania 2.10., PO WER na lata 2014–2020: 77–86)

Dziecko w okresie wychowania przedszkolnego nabywa elementarnych umiejętności stanowiących podstawę do rozwoju kompetencji rozumienia i przetwarzania informacji. Niezbędnym elementem tego procesu jest wskazana w podstawie programowej alfabetyzacja polegająca m.in. na rozwijaniu ciekawości poznawczej poprzez odkrywanie w zabawie 32 liter całego polskiego alfabetu, a na kolejnych etapach wdrażanie do nauki czytania prostych wyrazów, zdań, doświadczaniu radości z możliwości zabawy z wyrazami, poznawaniu literatury dziecięcej, zabaw w kodowanie i dekodowanie zarówno z wykorzystaniem materiału tematycznego, jak i aтематиycznego, a także abstrakcyjnego. Szczególnie wartościowym elementem tego procesu jest również rozwijanie pamięci słuchowej, wzrokowej, słuchania ze zrozumieniem, umiejętności opowiadania historyjek lub wskazywania obrazków pasujących do usłyszanych fragmentów tekstu. Ważne jest, aby każde dziecko miało możliwość rozwijania się w swojej strefie najbliższego rozwoju poprzez przygotowywanie dla całej grupy zabaw i ćwiczeń o charakterze wielopoziomowym, tak aby każdy jej członek odnosił sukces na miarę swoich możliwości, a rozumienie i przetwarzanie informacji było dla niego czymś naturalnym, połączonym z zabawą i odkrywaniem nowych nieznanych obszarów swoich możliwości oraz płynącej z tego radości.

Dziecko przedszkolne buduje kompetencję porozumiewania się w języku obcym (wielojęzyczności) m.in. wtedy, gdy:

- bierze udział w zabawach prowadzonych w języku obcym;
- słucha wypowiedzi różnych osób, a także nagrań, słuchowisk, audycji, czytania literatury dziecięcej w języku obcym;
- podejmuje próby rozmowy z zastosowaniem zwrotów grzecznościowych w innych językach;
- uczestniczy w sytuacjach komunikacyjnych, uroczystościach, zabawach dydaktycznych i swobodnych prowadzonych w języku obcym; korzysta z różnych zasobów w językach obcych, tj. książki, czasopisma dla dzieci nagrania, słuchowiska.

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Na etapie wychowania przedszkolnego kształtowane są one poprzez rozwijanie i wykorzystywanie myślenia matematycznego i logicznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Elementami możliwymi do realizacji w przedszkolach są zabawy i kierowane sytuacje wspierające opanowanie, wykorzystywanie i stosowanie wiedzy dostępnej dziecku, przy wykorzystaniu sposobów i metod objaśniających świat społeczny i świat przyrody. Szczególnie istotne wydają się działania związane z eksperymentowaniem, sprawdzaniem, powtarzaniem procedur i instrukcji oraz weryfikowaniem wiedzy i odnoszeniem jej do codziennych sytuacji, które dziecko zna i w których może dokonywać uogólnień i uszczegółowień.

Dziecko przedszkolne buduje kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne m.in. wtedy, gdy:

- określa pogodę i zna zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla każdej pory roku, bierze aktywny udział w prostych eksperymentach ukazujących prawa przyrody;
- poznaje wybrane środowiska przyrodnicze;
- zdobywa wiadomości o zwierzętach i roślinach, obserwuje je;
- obcuje z naturą podczas spacerów, wycieczek, zajęć terenowych;
- graficznie odtwarza wysłuchane rytmy (układa obrazki, figury geometryczne według instrukcji nauczyciela);
- przelicza przedmioty, szacuje, ile ich jest, aby w kolejnych etapach przeliczać przy użyciu rysunkowych symboli przedmiotów;
- przelicza zadaniowo w zakresie do 10, jak również potrafi tworzyć kolejne liczby do 20;
- podejmuje próby rozwiązywania prostych zadań z treścią, m.in. z wykorzystaniem liczmanów;
- projektuje i tworzy konstrukcje wg własnego pomysłu, nadaje im znaczenie oraz przypisuje funkcje w celu rozwiązania wymyślonych problemów;
- wskazuje, ile przedmiotów należy usunąć ze zbioru / dołożyć do zbioru, aby miał on tyle elementów, ile wskazuje nauczyciel;
- zastępuje przedmioty do liczenia ich odpowiednikami, a w późniejszych okresach potrafi dokonać tej samej operacji na ich rysunkowych symbolach;
- zna pory dnia i roku, dni tygodnia, miesiące, potrafi posługiwać się prostymi kalendarzami graficznymi;
- obsługuje proste urządzenia i zna zasady ich działania.

Kompetencje cyfrowe realizowane są w przedszkolu poprzez działania zmierzające do sprawnego korzystania z nowoczesnych źródeł i nośników informacji. Dzieci podczas zabaw przedszkolnych poznają podstawy obsługi internetu i prostych

aplikacji edukacyjnych oraz nabywają świadomość zarówno korzyści płynących z użycia nowoczesnych technologii, jak i towarzyszących temu zagrożeń.

Dziecko przedszkolne buduje kompetencje informatyczne m.in. wtedy, gdy:

- bierze udział w zajęciach z zastosowaniem sprzętu multimedialnego, dostępnych w placówce programów edukacyjnych i pakietów multimedialnych;
- poznaje urządzenia komunikacyjne – telefon, tablet oraz sposoby bezpiecznego korzystania z tych urządzeń;
- podczas zajęć zdobywa wiedzę poprzez obserwację zachowania nauczyciela, który stosuje różne środki IT;
- bierze udział w planowaniu codziennych czynności z wykorzystaniem nowoczesnych technologii;
- otrzymuje od nauczyciela informacje o zasadach korzystania z nowoczesnych źródeł informacji;
- uczestniczy w aktywnościach ukierunkowanych na wykorzystanie zasobów internetowych do celów edukacyjnych i rekreacyjnych;
- gra w gry oparte na planowaniu, rozwiązywaniu problemów i selekcji informacji;
- podejmuje próby kodowania z wykorzystaniem znanych sobie aplikacji, klocków itp.;
- zna zasady użytkowania urządzeń mobilnych.

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Nauczanie ich to proces wzbudzania motywacji do nauki, kształtowania umiejętności radzenia sobie z porażką, a także budowania świadomości uczenia się, szczególnie **poprzez wdrożenie dziecka do samooceny rozumianej jako umiejętności analizowania własnej pracy, szukania w efektach działań mocnych i słabych stron, uświadamiania sobie własnych możliwości i potencjału.** Zakres tej kompetencji możliwy do realizacji w edukacji przedszkolnej obejmuje m.in. rozwijanie ciekawości świata, odkrywanie zainteresowań dziecka, rozwijanie jego predyspozycji i zdolności poznawczych, kształtowanie pozytywnego obrazu siebie, rozwijanie u niego samodzielności oraz odpowiedzialności za swoje działania, zachęcanie do bezpiecznego eksperymentowania i eksploracji środowiska przyrodniczego, społecznego i kulturalnego, udzielania i przyjmowania informacji zwrotnej, dokonywania samooceny. Dodatkowo dziecko:

- zwraca uwagę na zmiany, jakie zachodzą w jego ciele wraz z upływem czasu oraz w sytuacjach codziennych (kiedy zmarznie, kiedy jest mu zbyt gorąco);
- ma okazję do oceny swoich możliwości podczas pracy grupowej, porównania się do możliwości innych dzieci w grupie;
- bierze udział w czynnościach i zadaniach, które pozwalają na ocenę siebie;
- potrafi zająć postawę empatyczną wobec rówieśników i osób dorosłych;
- wie, jakie zachowania mogą urazić drugą osobę i reaguje w sytuacjach, kiedy zauważa zachowania niepożądane;

- poszukuje różnych sposobów rozwiązywania konfliktów zgodnie z panującymi w grupie regułami.

Kompetencje obywatelskie w warunkach edukacji przedszkolnej to kształtowanie zdolności do stopniowego wychodzenia poza obszar rodziny. Zmierzają one do tworzenia warunków do pracy z innymi, pracy w grupie, tworzenia i współdziałania w obrębie grupy. Istotne jest zrozumienie przez dziecko obyczajów i sposobów funkcjonowania osób w różnych społeczeństwach i środowiskach, dostrzeganie różnorodności zachowań, a także stopniowo różnorodności postaw reprezentowanych przez rówieśników i osoby dorosłe.

Dziecko przedszkolne buduje kompetencje społeczne i obywatelskie m.in. wtedy, gdy:

- dobrze orientuje się w swoim otoczeniu (zna imiona członków rodziny, zna swoje dane osobiste – nazwisko, adres, miejsce zamieszkania);
- przestrzega zasad i norm panujących w różnych grupach;
- uczestniczy w grach inicjowanych przez nauczyciela, a stopniowo samo wymyśla i organizuje zabawy, zaprasza do nich inne dzieci;
- akceptuje i stosuje reguły obowiązujące w przedszkolu oraz w zabawach grupowych;
- samodzielnie i sumiennie wypełnia obowiązki (np. dyżurnego);
- jest gotowe do niesienia pomocy i korzysta z pomocy oferowanej mu podczas trudności i problemów, np. bierze udział w akcjach wolontariatu;
- odwiedza miejsca pamięci narodowej i rozumie ich rolę oraz sens swojej obecności w tych miejscach.

Przedsiębiorczość w zakresie edukacji przedszkolnej rozumiana jest jako zdolność do wcielania pomysłów w czyn. W skład kompetencji zaliczyć należy działania zmierzające do rozwoju poczucia sprawstwa, kształtowanie odpowiedzialności za podejmowane decyzje oraz uwzględnianie społecznych kontekstów warunkujących możliwe działania. Istotne jest kształtowanie umiejętności planowania działań i konsekwentnego ich realizowania, np. poprzez pracę metodą projektu edukacyjnego oraz uczestnictwo w wydarzeniach, programach i akcjach tematycznych. Kompetencja ta jest kształtowana wielopłaszczyznowo, jej elementy obecne są podczas wszystkich działań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych, w których uczestniczy dziecko. Istnieje ścisły związek pomiędzy tą kompetencją a składowymi kompetencjami społecznymi i obywatelskimi.

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej. Dziecko objęte wychowaniem rozwija się w obszarze tej kompetencji poprzez:

- literaturę,
- teatr, film, taniec,
- gry, sztukę, wzornictwo,

- muzykę, rytuały, architekturę,
- formy hybrydowe.

Dziecko szczególnie będzie się rozwijać poprzez uczestnictwo w zajęciach związanych ze sztuką, szukaniem własnych form wyrażania siebie, śpiewanie piosenek, recytację, rysunek, malowanie, lepienie, rzeźbienie, tworzenie konstrukcji, przekształcanie, oglądanie i tworzenie sztuki.

4. SPOSOBY I WARUNKI REALIZACJI CELÓW ORAZ ZADAŃ PROGRAMU W POSZCZEGÓLNYCH SFERACH ROZWOJOWYCH Z UWZGLĘDNIENIEM METOD I FORM INDYWIDUALIZACJI

4.1. Organizacja warunków i sposób realizacji kształcenia

„Zgodnie z przepisami przyjmujemy, że godzina prowadzonych przez nauczyciela zajęć nauczania, wychowania i opieki w przedszkolu trwa 60 minut. Czas prowadzonych w przedszkolu zajęć powinien być jednak nieskrępowany żadnymi ograniczeniami zewnętrznymi i dostosowany **do możliwości rozwojowych dzieci**, z tym że czas prowadzonych w przedszkolu zajęć religii, zajęć z języka mniejszości narodowej, języka mniejszości etnicznej lub języka regionalnego powinien wynosić: 1) z dziećmi w wieku 3–4 lat – około 15 minut; 2) z dziećmi w wieku 5–6 lat – około 30 minut. (...) Na podstawie ramowego rozkładu dnia nauczyciel lub nauczyciele, którym powierzono opiekę nad danym oddziałem, ustalają dla tego oddziału szczegółowy rozkład dnia, z uwzględnieniem potrzeb i zainteresowań dzieci” (Rozporządzenie w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli: 2017 z późniejszymi zmianami). Program zakłada, że nauczyciel w żaden sposób – o ile nie zajdzie taka konieczność – nie będzie stawiał ograniczeń czasowych w ramach podjętej przez dzieci aktywności.

Program przyjmuje za prof. A.I. Brzezińską pojęcie „przestrzeni rozwoju, w ramach której mamy do czynienia z przestrzenią fizyczną – kontakt dziecka z przedmiotami (przedmioty, warunki, zabawki) oraz przestrzenią społeczną – osoby, w tym szczególnie osoby znaczące dla dziecka – kontakt dziecka z osobami” (Brzezińska, 2003). Program zakłada zapewnienie dzieciom wszystkich warunków i sposobów realizacji podstawy programowej, z jakimi mamy do czynienia w jej zapisach, a także przyjmuje, że nauczycielka/nauczyciel będzie miała/miał dostęp do narzędzi multimedialnych, w tym m.in. projektora, komputera, tabletu lub laptopa, aplikacji komputerowych oraz internetu, a dzieci będą miały dostęp do narzędzi i przedmiotów codziennego użytku, instrumentów, gier, strojów, wyposażenia wnętrz itp. W sali powinny się znaleźć kącki tematyczne wskazane w podstawie programowej oraz inne miejsca przestrzennie zaaranżowane i wymyślane przez dzieci lub będące efektem realizacji przez nie wybranych działań projektowych w obrębie danego miesiąca – w tym również poza budynkiem przedszkola, zainteresowań dzieci. Bardzo ważnym miejscem w każdej sali jest przestrzeń, w której dzieci mogą się schronić, uspokoić, poczuć bezpiecznie, szczególnie jeśli czują się np. zmęczone lub przygnębione, smutne, zdenerwowane. Dodatkowo istotne jest, aby materiały wizualne wykorzystywane przez nauczyciela do prezentacji różnych zagadnień powiązanych tematycznie z aktywnością dzieci

miały odpowiednią wielkość, przejrzystość, kolorystykę i uwzględniały np. potrzeby dzieci słabowidzących oraz niedowidzących. Bardzo ważnym miejscem w sali zajęć jest tablica – GALERIA SUKCESÓW I TALENTÓW, którą dzieci pod ewentualnym nadzorem/monitorowaniem nauczyciela same wypełniają pracami, którymi chcą świadomie i celowo się pochwalić i z których są dumne. Raz w tygodniu dzieci analizują zasoby galerii i uczą się komentować na forum, co im się w ich pracach i pomysłach najbardziej podoba – uczą się w ten sposób przyjmowania i udzielania innym informacji zwrotnej, budowania wypowiedzi na forum, a także konstruktywnego analizowania efektów swojej pracy. Dodatkowym ważnym walorem wychowawczym jest budowanie w dzieciach poczucia dumy z tego, co zrobiły, oraz osvajanie ich z sytuacją ewentualnej porażki lub braku spodziewanego efektu działania – ukazujemy dziecku, w jaki sposób ma konstruktywnie podchodzić do swojej pracy i jej efektów. Dodatkowo proponuje się, aby każde dziecko tworzyło własne portfolio prac i osiągnięć, a raz na kwartał lub w innym czasie wspólnie dokonywało podsumowania tego, co już potrafi, a czego chce się jeszcze nauczyć, dowiedzieć. Warto organizować także kwartalne lub przynajmniej półroczne spotkania z rodzicami/opiekunami dziecka z jego udziałem. Metody wychowawcze dodatkowo wzmacniające motywację i uczenie się dziecka to metoda drabiny – każde dziecko przesuwa swoją postać na szczeblach drabiny, jeśli uzna, że osiągnęło jakiś sukces, metoda wspinaczki – analogicznie, tylko z uwzględnieniem kamieni milowych dobrego zachowania, kalendarz nastrojów – każde dziecko ma własny kalendarz i każdego dnia może narysować, przypiąć lub przykleić buźkę, jaka ilustruje jego nastrój, tablica sukcesów – jest mniejszą wersją Galerii sukcesów opisaną powyżej, z tym że może być również częścią gazetki dla rodziców w szatni, metoda kolorowych lizaków – w czasie zajęć dzieci komunikują na zielono zakończenie zadania, na czerwono sygnalizują poważny problem z tym, co mają do wykonania, na pomarańczowo prośbę o drobną pomoc, wyjaśnienie. *Księga sukcesów i talentów* to księga w postaci albumu, w którym dokumentowana jest realizacja poszczególnych projektów i ich efektów. Do tej księgi mogą się również wpisywać zaproszeni na pokazy goście, rodzice oraz same dzieci choćby poprzez rysunek.

Ramowy układ aktywności dzieci w tygodniu zakładany w programie polega na takim organizowaniu przestrzeni dziecka i moderowaniu jego aktywności, aby w każdym dniu tygodnia kłaść nacisk na inne formy aktywności oraz inne kompetencje. Korelując je, nie należy jednak pomijać naturalnych potrzeb dzieci, zamiast tego powinno się elastycznie nawiązywać do ich pomysłów oraz kierunków poszukiwań w odpowiedzi na ich oczekiwania.

Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola nauczyciele organizują zajęcia wspierające rozwój i edukację dziecka. Wykorzystują do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane, na których metodą determinującą aktywność dzieci będzie realizacja projektu. **Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego.** Ważne są zatem zajęcia

kierowane, jak i czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, uroczystości przedszkolne, wycieczki, ale i ubieranie, rozbieranie. Bardzo ważna jest samodzielna zabawa – dzieci powinny mieć w trakcie zabawy dostęp nie tylko do kątek zainteresowań, ale również do różnorodnych rekwizytów oraz materiałów pozwalających im np. na tworzenie konstrukcji z papieru, kartonu, dużych gabarytowo klocków, projektowanie tras, budowli, pojazdów. Przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana zabawa zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu. Naturalna zabawa dziecka wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej. Nauczyciele, organizując zajęcia kierowane, biorą pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji oraz chęci zabawy. Wykorzystują każdą naturalnie pojawiającą się sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia dojrzałości szkolnej. Sytuacje edukacyjne wywołane np. oczekiwaniem na poznanie liter skutkują zabawami w ich rozpoznawaniu. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak liczenie, czytanie, a nawet pisanie, nauczyciel przygotowuje dzieci do wykonywania tychże czynności zgodnie z fizjologią i naturą pojawiania się tychże procesów. Nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaciekawienie elementami otoczenia, przy czym wykorzystują wytwory prac dziecięcych w celu pogłębiania wniosków o ich potrzebach, postępkach i możliwościach. Organizacja zabawy, nauki i wypoczynku w przedszkolu oparta jest na rytmie dnia. Pobyt w przedszkolu jest czasem wypełnionym zabawą, która pod okiem m.in. specjalistów tworzy pole doświadczeń rozwojowych budujących dojrzałość szkolną. Nauczyciele zwracają uwagę na konieczność tworzenia stosownych nawyków ruchowych u dzieci, które będą niezbędne, aby rozpocząć naukę w szkole, a także na rolę poznawania wielozmysłowego. Szczególne znaczenie mają zajęcia rytmiki, które powinny być prowadzone w każdej grupie wiekowej, oraz gimnastyki, ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń zapobiegających wadom postawy – nauczyciel realizujący program powinien pozyskać w ramach doskonalenia materiały wzbogacające jego warsztat pracy o praktyczne ćwiczenia i materiały w ramach wyżej wspomnianych zagadnień. Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępkach w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole. Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym powinno być włączone w różne działania realizowane w ramach programu wychowania przedszkolnego i powinno odbywać się przede wszystkim w formie zabawy. Należy stworzyć warunki umożliwiające dzieciom osłuchanie się z językiem obcym

w różnych sytuacjach życia codziennego. Może to zostać zrealizowane m.in. poprzez kierowanie do dzieci bardzo prostych poleceń w języku obcym w toku różnych zajęć i zabaw, wspólną lekturę książeczek dla dzieci w języku obcym, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek oraz materiałów audiowizualnych w języku obcym. Nauczyciel prowadzący zajęcia z dziećmi powinien wykorzystać naturalne sytuacje wynikające ze swobodnej zabawy dzieci, aby powtórzyć lub zastosować w dalszej zabawie poznane przez dzieci słowa lub zwroty.

Proponuje się takie zagospodarowanie i aranżację przestrzeni, które pozwoli dzieciom na podejmowanie różnorodnych form działania i realizację projektów. Wskazane jest zorganizowanie stałych i czasowych kątek zainteresowań. Jako stałe proponuje się kątki: czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy. Jako czasowe proponuje się kątki wymyślone i zaprojektowane przez dzieci, związane z realizowaną tematyką, świętami okolicznościowymi, specyfiką pracy przedszkola. Elementem przestrzeni są także zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania, np. we wcielaniu się w role osób wykonujących określone zawody, odkrywania zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalania zdobytej wiedzy i umiejętności, prowadzenia własnych eksperymentów. Istotne jest, aby każde dziecko miało możliwość korzystania z nich bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 356) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej).

4.2. Metody wychowawcze i edukacyjne w programie z uwzględnieniem metod wspierających procesy indywidualizacji w ramach zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów

Jednym z najważniejszych elementów pracy wychowawczej i edukacyjnej jest wspomaganie rozwoju oraz integracja wszystkich członków społeczności przedszkola, w tym szczególnie dzieci z różnymi dysharmoniami, wadami rozwojowymi, dzieci niepełnosprawnych. Najbardziej wartościowym i efektywnym działaniem mającym na celu wyrównywanie szans edukacyjnych i edukację włączającą jest stymulowanie prawidłowego funkcjonowania dzieci w ich środowisku rówieśniczym i pomoc w odnoszeniu sukcesów, budowaniu poczucia własnej wartości oraz odkrywaniu indywidualnych talentów. Dla dzieci niepełnosprawnych kontakt ze zdrowymi rówieśnikami jest bodźcem mobilizującym, który umożliwia przekraczanie bardzo wielu ograniczeń. Program proponuje, aby skoncentrować się nie tyle na brakach dziecka,

ile na jego możliwościach, pozyskiwaniu od dziecka informacji zwrotnej i udzielaniu mu tej informacji w sposób konstruktywny i dający perspektywę rozwoju kompetencji. Takie podejście niesie ze sobą również bardzo wiele korzyści dla dzieci zdrowych, które w sposób całkowicie naturalny uczą się udzielania pomocy, współpracy, tolerancji i akceptacji dla drugiego człowieka, unikania bezwzględnego rywalizowania. Uczą się także, że niepełnosprawność jest częścią normalności, jest różnorodnością, która niesie ze sobą czasem inne wyzwania, ale przy okazji stanowi wielką wartość. Indywidualizacja pracy proponowana w programie wynika bezpośrednio z wniosków obserwacji i diagnozy prowadzonej od momentu objęcia dziecka wychowaniem przedszkolnym. Przejawia się szczególnie w spiralnym doborze treści, a także w ułożeniu ich w taki sposób, aby zarówno cztero-, jak i pięć- sześciolatek w tym samym okresie kształtował tę samą umiejętność lub sprawność, ale na poziomie swoich indywidualnych możliwości. Dzięki temu regularnie i systematycznie trenujemy, kształcimy, utrwalamy, stymulujemy aktywność dziecka zgodnie z jego rytmem rozwoju. Daje to dodatkowy **atut nauczycielom pracującym w grupach łączonych**. Indywidualizacja funkcjonuje również w doborze poleceń dla dzieci (to samo ćwiczenie – różny stopień trudności wykonania, a czasem inny oczekiwany efekt aktywności), sojuszu metod, które mają zapewnić dziecku odpowiednią stymulację z uwzględnieniem jego indywidualnych możliwości (np. zabawy z samogłoskami, zabawy z sylabami – przygotowanie do nauki czytania lub elementarna nauka czytania, np. według prof. J. Cieszyńskiej), a także organizacji pracy w czasie zajęć, co szczegółowo będzie zawsze opisane w scenariuszu i zaopatrzone dodatkowymi komentarzami ekspertów, np. terapeutów. Najważniejszą funkcję pełni odwoływanie się w programie do **nadrzędności metody projektu jako głównej formuły, dzięki której dzieci mają szansę uczyć się współdziałania**, współpracy, obserwacji, odpowiedzialności, mogą pracować zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, możliwościami wynikającymi z potencjału, pokonując przy tym ograniczenia i brak określonych sprawności ze względu np. na niepełnosprawność, a także różnice wiekowe, które stają się w pewnym momencie zaletą i dodatkowym wzmocnieniem w relacjach między dziećmi. Metoda projektu jest również szczególnie wartościowa ze względu na kompleksowość w kształceniu u dzieci podstaw umiejętności kluczowych. Dzięki zastosowaniu jej na poziomie każdego miesiąca mamy do czynienia z bardzo wartościowym sposobem osiągnięcia celów integrującym wszystkie potrzeby dzieci w różnym wieku rozwojowym i metrykalnym, a także o różnym potencjale i sprawnościach. W ramach proponowanego podejścia nauczyciela i specjalisty do organizacji aktywności dzieci program przyjmuje założenie wynikające z metody Marii Kielar-Turskiej – każde dziecko jest aktywnym uczestnikiem/współuczestnikiem wszystkich sytuacji wychowawczych i edukacyjnych. Oprócz słuchania i wykonywania poleceń dziecko może również poszukiwać, a następnie proponować własne problemy, koncepcje, rozwiązania, stawiać pytania. Wymaga to od nauczyciela stałej czujności i obserwacji tego, co dzieje się z każdym z wychowanków zarówno podczas zajęć kierowanych, jak i niekierowanych.

Metoda projektu jest kluczowym sposobem realizacji celów i aktywizowania dzieci we wszystkich grupach wiekowych. Szczególnie wartościowa okazuje się w pracy z grupami zróżnicowanymi wiekowo, tzw. grupami łączonymi, gdzie nauczyciel musi stale korespondować w swoim planowaniu i działaniach ze skrajnie różnymi czasem potrzebami i możliwościami rozwojowymi oraz edukacyjnymi wychowanków.

W ujęciu wielu specjalistów, którzy poświęcili czas na analizę praktycznego wymiaru metody projektu w wychowaniu przedszkolnym, należy stwierdzić, że jest ona jednym z cenniejszych sposobów realizacji wyznaczonych celów i aktywizacji dziecka w każdej grupie, w tym również zróżnicowanej wiekowo (Gołębniak, 2002). Metoda projektu polega na samodzielnym inicjowaniu, planowaniu, wykonywaniu i ocenie realizacji zadań edukacyjnych. Pozwala zatem dzieciom na samodzielne rozwijanie zainteresowań, kierowanie własnym uczeniem się, podczas gdy nauczyciel pełni funkcję wspomagającą, kierującą i organizującą. Ze względu na specyfikę etapu, jakim jest wychowanie przedszkolne, program, wykorzystując wartości i potencjał metody projektu, wyznacza nauczycielowi rolę moderatora i tutora, który w razie potrzeby niesie również pomoc, tłumaczy, inicjuje, inspiruje swoich wychowanków, włączając w proces ich aktywności również inne podmioty i osoby.

Projekt to metoda, w której dziecko lub grupa prowadzi np. badania na jakiś temat, który jest dla niego ważny i odnosi się do jego życiowych doświadczeń. Aktywność badawcza może trwać dłuższy czas, dzieci planują działania samodzielnie lub w grupach, wybierają miejsca zajęć terenowych i materiały źródłowe.

Korzyści płynące ze stosowania metody projektu:

1. dla rozwoju społecznego: rozwiązywanie problemów, negocjacje, ustalanie strategii działania, przewidywanie życzeń i odczuć innych osób, współdziałanie, dzielenie się pracą, wykazywanie się cierpliwością, dzielenie się sukcesem i porażką, rozwój empatii jako umiejętności rozumienia sposobu myślenia innej osoby,
2. dla rozwoju poznawczego: wdrażanie do i doskonalenie: myślenia krytycznego, stawiania hipotez, przewidywania i weryfikowania przewidywań, dociekliwości, wytrwałości w dążeniu do rozwiązywaniu problemu, pogłębianie wiedzy (swoboda inicjowania i rozwijania własnych zainteresowań poprzez samodzielny dobór działań),
3. dla rozwoju samodzielności – dziecko samo określa swoje cele, samo kieruje swoją aktywnością, samo bierze odpowiedzialność za własną pracę, samo sobą kieruje, samodzielnie ocenia swoje osiągnięcia, samodzielnie dobiera działania, samodzielnie wybiera materiały do pracy (Szamański, 2000).

Ważną zaletą jest również otwarcie się w projekcie na włączanie w działania innych podmiotów, rodziców, partnerów przedszkola, dzieci z innych grup, uczniów szkół, przedszkoli (np. włączenie rodziców w realizację projektu może polegać na tym, że zbierają oni materiały, książki, występują w roli ekspertów, towarzyszą w wycieczkach, biorą udział w wydarzeniu kulminacyjnym, są odbiorcą efektów realizacji projektu).

ETAPY KONSTRUOWANIA PROJEKTU W PIGUŁCE

ETAP I:

1. Pojawienie się tematu z inicjatywy nauczyciela lub z inicjatywy dzieci.
Jeżeli dzieci przez dłuższy czas przejawiają zainteresowanie jakimś zagadnieniem, stawiają na jego temat pytania, powracają do niego w rozmowach, w twórczości plastycznej lub zabawach, warto zastanowić się nad zastosowaniem metody projektu w celu poszerzenia ich wiedzy i umiejętności w tym zakresie tematycznym. W przypadku najmłodszych dzieci, które często mają ograniczone umiejętności werbalne i szczupły zasób słownictwa, sygnałem zainteresowania jest ich zachowanie, wyrażane m.in. przez spontaniczną zabawę.
Temat projektu może pojawić się też z inicjatywy nauczyciela jako rezultat analizy treści programu nauczania oraz oceny możliwości organizacyjnych i zasobu dostępnych środków dydaktycznych. Temat powinien być raczej konkretny, a nie abstrakcyjny, np. „buty”, „psy”, „samochód”, „wóz strażacki” czy „pojazdy”, „u weterynarza”, dla starszych dzieci „lód”, „drzewa (w 4 porach roku)”.
2. Przygotowanie siatki wstępnej przez nauczyciela z uwzględnieniem wymogów dydaktycznych – programu nauczania. Gromadzenie materiałów.
3. Przeprowadzenie zajęć wstępnych (wprowadzających w tematykę projektu) – budowanie wspólnych doświadczeń dla całej grupy. Zadaniem nauczyciela podczas tego etapu jest zaciekawienie dzieci, skupienie ich uwagi, skierowanie zainteresowania na to, co wiąże się z projektowanymi sytuacjami edukacyjnymi, jak też wzbudzenie motywacji do dalszego uczestniczenia w zajęciach, np. przez opowiedzenie historyjki opartej na własnych przeżyciach i zachęcenie grupy do podzielenia się z innymi podobnymi przeżyciami. Nauczyciel może przynieść jakiś przedmiot, np. znane dzieciom urządzenie, by pobudzić ich ciekawość i nakłonić do refleksji. Może też przynieść książkę z obrazkami, która po wspólnej lekturze stanie się przedmiotem dyskusji.
4. Podjęcie decyzji o realizacji projektu. Przygotowanie siatki tematycznej, określającej obecny zasób wiedzy dzieci na dany temat. Wykonanie pierwszych rysunków, opisów, kart pracy.
5. Przygotowanie siatki (lub listy pytań) do projektu – najlepiej obrazkowej: „Czego dzieci chcą się dowiedzieć w wyniku realizacji projektu?”.
Rola nauczyciela w etapie I: nauczyciel powinien dowiedzieć się, jakie są wcześniejsze doświadczenia dzieci łączące się z tym tematem.

ETAP II:

– charakterystyczne cechy tego etapu to wnikliwe zgłębianie tematu przez małych badaczy, próba znalezienia odpowiedzi na postawione pytania oraz sformułowanie nowych pytań.

1. Wykonanie wspólnej siatki w wyniku porównania siatek przygotowanych przez nauczyciela i dzieci.
2. Stworzenie planu kolejnych zajęć projektu z uwzględnieniem zajęć terenowych, wizyt ekspertów, badania obiektów, przeprowadzania doświadczeń i eksperymentów. Należy dbać o różnorodność zajęć, ponieważ zmienna aktywność dzieci wspomaga ich motywację i zaangażowanie. Obok zajęć wymagających wysiłku umysłowego warto zaplanować działania o charakterze plastycznym, muzycznym, konstrukcyjnym i teatralnym. W planie koniecznie trzeba uwzględnić też wiele zabaw i gier ruchowych. Dobrej organizacji wymagają spotkania na terenie przedszkola z zaproszonymi ekspertami lub wizyty w ich naturalnym środowisku pracy. Dzieci rozmawiają ze spotkanymi osobami. Aktywnie rejestrują swoje przeżycia – szkicują, fotografują lub filmują, co sprawia, że później mogą wielokrotnie do nich powracać. Wcześniej należy ustalić z dziećmi, kto będzie zadawał jakie pytania, kogo zadaniem będzie szkicowanie czy zbieranie przedmiotów. Mimo że większość przedszkolaków nie umie jeszcze czytać, ważną rolę w projekcie odgrywają książki, np. ilustrowane wydawnictwa związane z tematem, a także publikacje przeznaczone dla nieco starszych uczniów, jeżeli zawierają zdjęcia, rysunki czy wykresy. Wszystkie te przejawy aktywności dzieci trzeba dokumentować, ponieważ są niezbędnym elementem końcowego etapu projektu, a także podstawą do ewaluacji. Należy zbierać rysunki, karty pracy, efekty działań konstrukcyjnych, opisy zabaw i reakcji dzieci, robić zdjęcia podczas zabaw badawczych, konstrukcyjnych, inscenizowanych itp. Możemy w tym celu założyć dla każdego projektu miejsce, skrzynię, portfolio, w którym będą gromadzone nasze materiały. (...) Projekt to uporządkowany proces, każdego dnia dzieci zaczynają zajęcia od omówienia tego, co zdarzyło się poprzedniego dnia, co już wiedzą, i ustalają, czego dziś chcą się dowiedzieć.

Projekt może trwać kilka dni, kilka tygodni, można wracać do niego kilka razy w ciągu roku, wszystko zależy od zainteresowania dzieci. (...)

3. Powrót do siatki: rozmowa z dziećmi na temat tego, co już wiedzą, czego się nauczyły, postawienie nowych pytań. Jest to rodzaj podsumowania pracy i wstępnej oceny efektów realizowanego projektu.

Rola nauczyciela w etapie II: nauczyciel powinien być zainteresowany głównie dostarczeniem dzieciom doświadczeń z pierwszej ręki oraz zbieraniem innych zasobów.

Powinien troszczyć się m.in. o to, w jaki sposób można zrealizować cele programu nauczania, jak przydzielić zadania, by zaspokajały one indywidualne potrzeby edukacyjne i zainteresowania poszczególnych dzieci.

ETAP III:

1. Dyskusja podsumowująca i opracowanie planu przygotowania wydarzenia kulminacyjnego, by umożliwić dzieciom podzielenie się wiedzą, opis przebiegu projektu.

Trzeba wyeksponować wszystkie zgromadzone podczas projektu materiały. Oprócz

wystawy przedszkolaki mogą zaprezentować przygotowaną i już prezentowaną podczas zajęć inscenizację, taniec, piosenkę, zagadki, wierszyki itp. Istotne jest, aby dzieci były aktywne, dzieliły się zdobytą wiedzą i umiejętnościami z zaproszonymi gośćmi, pochwały się swoimi osiągnięciami, opowiadały, miały okazję do udzielania wyjaśnień i odpowiedzi na postawione pytania.

2. Realizacja wydarzenia kulminacyjnego – udokumentowanie tego wydarzenia (nagranie video, zdjęcia lub nagrania wypowiedzi dzieci podczas prezentacji, a także osób zaproszonych na pokaz).

3. Analiza i ewaluacja rezultatów projektu.

Na podstawie wszystkich zgromadzonych materiałów należy dokonać analizy i porównania efektów projektu, zgodnie z wcześniej założonymi celami ogólnymi i szczegółowymi.

Rola nauczyciela w etapie III: nauczyciel powinien przemyśleć, jaki moment kulminacyjny byłby najbardziej odpowiedni do tego projektu, jaki rodzaj twórczej aktywności będzie najlepszy dla dzieci, by mogły nadać własny charakter uprzednio zdobytej wiedzy (Helm, Katz, 2003).

WYBRANE AKTYWIZUJĄCE METODY I FORMY PRACY UWZGLĘDNIONE W PROGRAMIE:

metoda projektu wg Williama H. Kilpatricka jako podstawa projektowania wielokierunkowej aktywności dzieci w obrębie kręgu tematycznego danego miesiąca w ujęciu Agnieszki Karczewskiej-Gzik:

Gdzie? – miejsce realizacji (szkoła, muzeum, galeria).

Kiedy? – terminy realizacji poszczególnych zadań (określenie terminów realizacji poszczególnych zadań oraz terminów konsultacji z innymi nauczycielami).

Jak? – metody, formy, sposoby działania (np. metody aktywizujące, pojedyncze, grupowe).

Również propozycje pytań i udzielonych na nie odpowiedzi mogą stać się drogowskazem.

PROJEKT

1. Co chcemy zrealizować – temat i cel.
2. Droga do sukcesu – metody i formy.
3. Osoby realizujące – odpowiedzialne za projekt.
4. Terminarz – harmonogram prac.
5. Nasze zasoby – co posiadamy.
6. Nasze potrzeby – czego nam potrzeba.
7. Ocena naszej pracy – ewaluacja.
8. Reklama projektu – poinformowanie środowiska o naszych działaniach.

Warto także przygotować instrukcję do projektu, w której określimy terminy, cele, zadania, metody pracy, osoby odpowiedzialne oraz szczegóły dotyczące prezentacji, np. to, czy będziemy zapraszać rodziców, wychowanków innego przedszkola lub placówki (Karczewska-Gzik, 2009).

METODY STYMULOWANIA AKTYWNOŚCI DZIECI – PROPOZYCJE DO WYKORZYSTANIA:

gry i zabawy edukacyjne, zabawy badawcze, zabawy z kodowaniem, dyskusja, pogadanka, rozmowa kierowana, burza mózgów, drama, w tym techniki dramowe: rozmowa, wywiad, ćwiczenia pantomimiczne, improwizacja, inscenizacje, rzeźba, symulacje: gry i zabawy, mapa pojęciowa rysowana, metoda zadawania pytań, np. 3x dlaczego?, 5x dlaczego?, elementy metody Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, aktywizowanie poprzez literaturę, sztuki plastyczne oraz muzykę, w tym m.in. biblioterapię, arteterapię, muzykoterapię, choreoterapię, metoda Dobrego Startu M. Bogdanowicz, metoda opowieści ruchowej J.C. Thulin, elementy techniki doświadczeń poszukujących wg Freineta, zabawy badawcze, obserwacje i doświadczenia przyrodnicze w połączeniu z formami typu: spacer, wycieczki, prace praktyczno-hodowlane, uprawowe, zbieractwo, elementy metody pedagogiki zabawy Klanzy, metoda aktywnego słuchania muzyki wg Batii Strauss, metoda origami, przekład intersemiotyczny, metoda aktywnego słuchania muzyki, zabawa, w tym zabawy tematyczne, zabawy dowolne, gry, zabawy kierowane.

METODY UKIERUNKOWANE NA PRACĘ Z DZIEĆMI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM I ZNACZNYM:

wybrane elementy metody Glena Domana, wybrane elementy metody F. Affolter, metoda ośrodków pracy M. Grzegorzewskiej, metoda opowieści ruchowej J.C. Thulin.

METODY DODATKOWE, UZUPEŁNIAJĄCE W ZALEŻNOŚCI OD ROZPOZNANYCH I ZDIAGNOZOWANYCH POTRZEB DZIECI:

terapia logopedyczna w połączeniu z ćwiczeniami ortofoniczno-muzycznymi, trening autogenny Schultza zmodyfikowany przez A. Polender, metody relaksacyjne, metoda malowania dziesięcioma palcami R.F. Show, integracja sensoryczna na podstawie założeń A.J. Ayres, metoda M.Ch. Knillów – stymulacja poprzez zmysł dotyku, elementy metody ruchu rozwijającego W. Sherborne.

FORMY:

wycieczki, spacer, praca w grupach, praca indywidualna, praca w parach, pogadanki, zabawy, w tym zabawy tematyczne, zajęcia otwarte z udziałem rodziców.

Ważnym aspektem problemowym, który znajduje swoje rozwiązania w ramach propozycji tego programu, jest organizacja pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo.

Według współczesnych teorii rozwoju poznawczego – koncepcji „strefy najbliższego rozwoju” i koncepcji „konfliktu poznawczego” – wzajemny kontakt dzieci o zbliżonym, choć niejednakowym poziomie wiedzy i umiejętności korzystnie wpływa na ich rozwój intelektualno-poznawczy. Program, zakładając wspólną pracę dzieci nad wieloma zadaniami i projektami, daje nauczycielowi możliwość wykorzystania interakcji między dziećmi do rozwinięcia ich umiejętności intelektualno-poznawczych. Szczególnie ważnym elementem tego procesu jest zastosowanie w tym celu metody projektu, pozwalającej na taki podział zadań, który odpowiada możliwościom dzieci w różnym wieku rozwojowym oraz z różnymi rodzajami niepełnosprawności lub dysfunkcji rozwojowych, a zarazem daje im szansę na pełną aktywność i poczucie wartości z wykonywanej pracy.

PRZYKŁADOWE PROPOZYCJE DOSTOSOWAŃ W ODNIESIENIU DO METOD I FORM.

W zakresie deficytów rozwojowych funkcji percepcyjno-motorycznych np. ryzyka wystąpienia dysleksji, najbardziej skuteczne będzie jednoczesne zaangażowanie w ramach ćwiczeń wielu zmysłów – słuchu, wzroku i kinestezji. Dziecko m.in. nie powinno być nakłaniane do czytania wyrazów, w ewentualnej nauce czytania warto opierać się na metodzie sylabowej. Warto, aby dziecko często powtarzało to, czego się nauczyło, aby rysowało, kreśliło na większych powierzchniach, pracowało na konkretach (co wzmocni również koncentrację uwagi), aby otrzymywało różnego rodzaju wzmocnienia, było wdrażane do samooceny i nazywania swoich trudności oraz odnajdywania swoich mocnych stron.

W zakresie zaburzeń percepcji słuchowej, np. niedosłuchu, należy sprawdzać rozumienie złożonych poleceń słownych i stosować pytania naprowadzające, wydłużać czas na pamięciowe uczenie się wierszyków, rymowanek, ciągów słownych, nowych słów, szczególnie na zajęciach z j. obcego, nie komentować negatywnie intonacji w wypowiedziach lub występach. Nie należy oceniać na podstawie zrozumienia treści wysłuchanego przez dziecko tekstu, lecz stosować historyjki obrazkowe, ilustracje, omówienia na podstawie animacji, nie krytykować za przekręcanie nowych słów, budować wzorce do naśladowania.

W zakresie zaburzeń percepcji wzrokowej, np. niedowidzenia, dziecko powinno mieć dostęp do książek dotykowych, powinno mieć do dyspozycji specjalnie przystosowane środki dydaktyczne oraz ewentualnie karty pracy z powiększoną czcionką, a także ilustracjami w odpowiednim kolorze i kontraście. W uczeniu się należy wdrażać dziecko do optymalnego korzystania z możliwości percepcji słuchowej, dostarczać licznych słuchowisk, historyjek dźwiękowych, które będą np. towarzyszyły materiałowi ilustracyjnemu, zwracać szczególną uwagę na precyzję i poprawność wykonywania ćwiczeń fizycznych.

5. TREŚCI PROGRAMOWE – ROZKŁAD PROPOZYCJI UKŁADU TREŚCI W RAMACH POSZCZEGÓLNYCH PROJEKTÓW Z UWZGLĘDNIENIEM PRACY W GRUPACH ŁĄCZONYCH

Program przewiduje propozycje obszarów tematycznych dla poszczególnych projektów, których czas średnio przewiduje się na okres jednego miesiąca. Zaprojektowano kolejnych 10 miesięcy w roku dla każdej grupy wiekowej, z tym że, począwszy od grupy najmłodszej, a skończywszy na najstarszej, tematyka i formy aktywności rozszerzają się spiralnie z miesiąca na miesiąc i z roku na rok, wzmacniając obszar samodzielnych odkryć i poszukiwań dziecka, rozszerzając zakres treści. Zostają także aktualizowane zgodnie z wnioskami z obserwacji dzieci.

Proponowana tematyka kręgów miesięcznych wynika wprost z rytmu aktywności dzieci w przedszkolu, ich doświadczeń stymulowanych dodatkowo rytmem przyrody, obcowaniem z kulturą, tradycją, zwyczajami, a także potrzebami rozwojowymi dziecka, czego przykładem jest projekt nr 1 poświęcony nawiązywaniu więzi, budowaniu relacji, integracji rówieśniczej, projekt nr 3 rozbudzający miłość do małej i dużej ojczyzny lub projekt nr 9 poświęcony szczególnie wartościom relacji z bliskimi dziecku osobami.

WYKAZ PROPONOWANEJ TEMATYKI MIESIĘCZNYCH KRĘGÓW PROJEKTOWYCH

PROJEKT 1 – integracyjny, adaptacyjno-emocjonalno-społeczny – odkrywamy siebie i rówieśników. Projekt uwzględnia potrzeby integracji, nawiązywania relacji, ale jest również czas na adaptację, jakiego potrzebują zazwyczaj dzieci, aby przyzwycząć się do nowej grupy, nauczyciela, zmiany trybu funkcjonowania. Przykładowym celem nadrzędnym projektu może być adaptacja i zagospodarowanie swojej sali w taki sposób, aby była ona bezpieczna, przyjazna i stawała się ulubionym miejscem zabawy, wypoczynku i nauki. Dzieci planują wystrój sali, organizują kąciki, przygotowują i ozdabiają swoją galerię, tworzą swoje wizytówki, nadają przestrzeni charakter spójny z nazwą przewodnią swojej grupy, a następnie zapraszają do zabawy dzieci z innych grup.

PROJEKT 2 – przyrodniczy – odkrywamy tajemnice przyrody. Projekt uwzględnia funkcjonowanie dzieci w rytmie przyrody i pod tym pretekstem odnosi się do tematyki zmian w przyrodzie oraz ich wpływu na zdrowie i życie człowieka. Przykładowym celem nadrzędnym może być tworzenie albumu przyrodniczego, w którym znajdują się informacje na temat przyrody ożywionej i nieożywionej, a także jesiennej książki kucharskiej, w której będą mieli okazję popisać się swoimi pomysłami również rodzice dzieci. Całość projektu może zakończyć się wspólnym spacerem, wyjazdem do lasu wraz z rodzicami, wspólnym gotowaniem na podstawie wybranych przepisów z książki

kucharskiej wraz z rodzicami lub inną prezentacją efektów projektu możliwą do realizacji przez grupę.

PROJEKT 3 – historyczno-patriotyczny – odkrywamy wartości kultury, historii, rodziny, ojczyzny. W projekcie tym główny nacisk kładziemy na rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich, począwszy od zaplanowania akcji o charakterze wolontariatu, a skończywszy na stworzeniu mapy ważnych miejsc historycznych w najbliższej okolicy, zaproszeniu ciekawych ludzi, np. członków społeczności lokalnej, którzy będą przybliżać dzieciom historie tych miejsc z wykorzystaniem zdjęć, filmów. Odwiedzenie miejsc wg ustalonego planu, przygotowanie dokumentacji z tych odwiedzin w postaci zdjęć, filmu. Zaproszenie rodziców, innych dzieci na pokaz.

PROJEKT 4 – społeczno-kulturowy – odkrywamy wartości uczestniczenia w kulturze i życiu społecznym, środowisku społeczno-przyrodniczym. W projekcie tym bardzo mocno znajdą swoje odzwierciedlenie czas świąt, tradycje regionu, wartości rodzinne, projektowanie, tworzenie i wręczanie prezentów, a także przygotowywanie artystycznych występów o tematyce świątecznej. Kulminacją projektu może być przedstawienie oraz przyjęcie świąteczne przygotowane dla członków rodzin oraz innych zaproszonych gości.

PROJEKT 5 – sportowy – odkrywamy wartość zdrowia i aktywności fizycznej. Projekt poświęcony jest poznawaniu wartości, jaką jest zdrowie i zdrowy tryb życia, którego nieodłącznym elementem jest ruch fizyczny oraz zdrowe odżywianie. W ramach tego projektu dzieci mogą zaplanować i zorganizować olimpiadę zimową zakończoną Witaminowym Balem Karnawałowym, na którym będą serwowane zdrowe soki owocowe, warzywne oraz inne zdrowe przekąski przygotowane przez dzieci we współpracy z dziadkami i babciami lub innymi członkami rodzin.

PROJEKT 6 – artystyczny – odkrywamy wartości z tworzenia, kreowania, wymyślania i obcowania ze sztuką. Projekt powinien angażować dzieci twórczo we wszelkich możliwych wymiarach, otwierać je na świat, m.in. przez pryzmat sztuki, tańca, muzyki. Zwieńczeniem projektu może być zaaranżowanie przez dzieci galerii sztuki. Po uprzedniej wizycie w prawdziwej galerii dzieci wcielają się w artystów i tworzą z wykorzystaniem różnych technik oraz w zakresie różnych dziedzin, np. malują, lepiają, konstruują, tworzą instalacje, nagrywają skomponowaną przez siebie muzykę, kręcą filmy, układają bajki itp. Do galerii sztuki zapraszają osoby z różnych instytucji, rodziców, partnerów przedszkola, w tym również partnerów z innych miast i krajów.

PROJEKT 7 – naukowy – odkrywamy możliwości i wartość nauki, książek, multimedialnych. Projekt ten pozwala na realizację wielu ważnych celów, w tym szczególnie pomaga dzieciom zrozumieć wartość bezpiecznego korzystania

z komputerów i telewizji. W tym czasie dzieci powinny uczyć się rozwiązywać problemy, stawiać pytania problemowe, poszukiwać na nie odpowiedzi, powinny również prowadzić eksperymenty i doświadczenia, a także uczyć się weryfikowania swoich przypuszczeń, teorii, domysłów na podstawie empirycznych doświadczeń. Podsumowaniem projektu może być Festiwal Nauki, na którym dzieci w grupach, parach lub indywidualnie będą prezentowały swoje odkrycia i dokonania.

PROJEKT 8 – odkrywczy – odkrywamy tajemnice świata zwierząt i roślin, uczymy się prowadzić obserwacje i analizujemy rolę przyrody żywej i nieożywionej w życiu człowieka, odkrywamy wartość działań proekologicznych. Jako ukoronowanie realizacji tego projektu dzieci mogą zorganizować kampanię proekologiczną na terenie swojej miejscowości zgodnie z przyjętą przez siebie ideą.

PROJEKT 9 – rodzinny – emocjonalno-społeczny — odkrywamy wartość więzi z drugim człowiekiem, szczególnie w rodzinie, uczymy się podtrzymywać relacje, rozwiązywać konflikty, komunikować swoje uczucia i emocje. Projekt może prowadzić do zorganizowania wspólnego pikniku rodzinnego, na którym dzieci będą pełniły rolę współgospodarzy.

PROJEKT 10 – podróźniczy – bawimy się w odkrywanie ciekawostek świata, od najbliższej okolicy po dalekie lądy i nieznanne krainy. W ramach tego projektu może powstać *Księga wymarzonych podróży*, w której znajdą się zdjęcia, informacje, plany, ciekawostki dotyczące miejsc, które dzieci stwierdziły, że chcą w przyszłości odwiedzić lub już odwiedziły i chcą tam wrócić. Uwieńczeniem projektu może być Festyn gier i zabaw dzieci z całego świata, w czasie którego dzieci będą grały i bawiły się w zabawy i gry dzieci z innych krajów świata.

Wymienione wyżej propozycje projektów miesięcznych odpowiadają dziesięciu miesiącom zaplanowanego, stałego pobytu dzieci w przedszkolu. Każdy projekt-miesiąc dzielimy na 4 ośrodki wielokierunkowej aktywności dziecka, w ramach których stopniowo dążymy do osiągnięcia postawionych celów. Ośrodki aktywności dziecka dzielimy na zajęcia kierowane i niekierowane. **Propozycje przykładowej liczby zajęć kierowanych w tygodniu:** sześciolatki – 9 zajęć, pięciolatki – 5 zajęć, czterolatki – 4 zajęcia, trzylatki – 3 zajęcia. Każdy miesiąc, każdy tydzień i każdy dzień ma swój temat przewodni, a tematy poszczególnych poziomów planu ściśle ze sobą korelują, tworząc spójny pedagogiczny projekt odpowiedzialnego wyznaczania sfer najbliższego rozwoju dzieci w poszczególnych grupach wiekowych zgodnie z ich predyspozycjami i potrzebami, a także uwzględniając założenia procesu dydaktycznego (wymagania podstawy programowej, planowanie pracy długo- i krótkoterminowe). Plan staje się spiralnym układem, w którym, począwszy od grup najmłodszych, a skończywszy na grupach najstarszych, w tych samych miesiącach możemy łączyć nawet aktywności

dzieci całego przedszkola, dążyć do podobnych celów, bazując na podobnych treściach, ale stosując różne metody i formy pracy i dążąc do szerokiego repertuaru efektów działań dzieci, w tym posługując się szczególnie metodą projektu. W ramach każdego z ośrodków wielokierunkowej aktywności rozwijamy umiejętności kluczowe we wszystkich czterech obszarach rozwoju: fizycznym, społecznym, emocjonalnym, poznawczym w zależności od tematyki i realnych możliwości dzieci, a także warunków organizacyjnych, z tym że kształcenie umiejętności kluczowych planujemy osiągać przede wszystkim dzięki zastosowaniu elementów metody projektu jako dominującego czynnika konstrukcji sposobu realizacji celów i jednej z głównych metod pracy.

6. REALIZACJA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM AKTUALNYCH PRZEPISÓW ORAZ PODSTAW NAUKOWYCH DOTYCZĄCYCH WSPIERANIA ROZWOJU DZIECKA

6.1. Modele udzielania dzieciom pomocy psychologiczno-pedagogicznej ze względu na rozpoznane i zdiagnozowane potrzeby oraz możliwości

Zgodnie z rozwiązaniami prawnymi „Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce, w celu wspierania potencjału rozwojowego ucznia i stwarzania warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki” (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach z późniejszymi zmianami). Specjaliści pracujący w przedszkolu prowadzą diagnozy, a nauczyciele rozpoznania potrzeb rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci, a także starają się określać czynniki środowiskowe mające wpływ na dziecko. Na tych fundamentach, integrując swoje oddziaływanie na dzieci i prowadząc stale obserwację pedagogiczną, nauczyciele i specjaliści powinni dostosowywać swoje działania do potrzeb i możliwości swoich wychowanków. W tym celu przyjmuje się jako optymalny model diagnozy funkcjonalnej, która powinna uwzględniać wszystkie obszary rozwojowe dziecka, a także wpływ środowiska na jego funkcjonowanie. Nauczyciele i specjaliści powinni nie tylko integrować swoje działania, w które należy włączać również dom rodzinny dziecka lub jego opiekunów, ale również współdziałać z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, ośrodkami pomocy rodzinie, organizacjami pozarządowymi oraz wieloma innymi instytucjami, których statutowe cele obejmują pomoc dzieciom i rodzinie. W ramach rozpoznania bardzo ważny jest „uwzględniający kontekst funkcjonowania dziecka w środowisku nauczania i wychowania – tylko dzięki zidentyfikowaniu kontekstu nauczyciele i specjaliści, współpracując w zespole, *będą mogli zaplanować i wdrożyć właściwe działania*” (Tamże). Model biopsychospołeczny próbuje połączyć różne konteksty postrzegania człowieka: medyczny, poznawczy, emocjonalny, motywacyjny, duchowy, uwzględniając ciągłość jego egzystowania w grupie społecznej – i w tym sensie jest bliższy traktowaniu jednostki jako podmiotu niż tylko organizmu. Wieloaspektowość ujęcia biopsychospołecznego stanowi rdzeń diagnozy funkcjonalnej,

pojmowanej jako dynamiczny i kompleksowy proces rozpoznawania potencjału człowieka i barier w jego rozwoju, służący opracowaniu i realizacji optymalnego procesu wsparcia podlegającego stałej ocenie i modyfikacji" (Knopik, 2018: 8). Diagnoza funkcjonalna ma na celu określenie poziomu funkcjonowania dziecka w poszczególnych sferach rozwojowych. Określone zostają mocne i słabe strony dziecka, wskazane deficyty, a także potencjał rozwojowy.

Proponuje się, aby proces rozpoznania i diagnozy dziecka przebiegał z uwzględnieniem określonych procedur: wywiadu z rodzicami/opiekunami, obserwacji swobodnej zabawy dziecka z rówieśnikami oraz jego zachowań w kontakcie z rodzicami, obserwacji kierowanej dziecka – min. dwie obserwacje w roku, przekazania wyników diagnozy w formie omówienia na spotkaniu z rodzicami, najlepiej w obecności wszystkich nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem. Model rozwoju dziecka zawiera takie elementy jak: wyposażenie genetyczne dziecka, motoryka, mowa, myślenie, zachowania emocjonalno-społeczne, percepcje. Należy też uwzględnić czynniki środowiskowe oddziaływające na dziecko.

Diagnoza funkcjonalna powinna uwzględniać następujące elementy: pośrednią ocenę stanu zdrowia oraz ocenę środowiska wychowującego, np. na podstawie wywiadu z rodzicami, badanie funkcji percepcyjnych wg narzędzi przyjętych przez zespół nauczycieli i specjalistów, ocenę motoryki, ustalenie poziomu rozwoju mowy – przeprowadzone przez specjalistę logopedę, diagnozę operacji umysłowych, diagnozę zachowań emocjonalnych i społecznych.

Każde dziecko, które zostało wytypowane lub zgłoszone do objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, zostaje zakwalifikowane zgodnie z procedurą do właściwej dla jego potrzeb formy zajęć dodatkowych, takich jak: zajęcia rozwijające zdolności logopedyczne, korekcyjno-kompensacyjne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne, inne o charakterze terapeutycznym. Dziecko takie powinno również być objęte pomocą psychologiczno-pedagogiczną w trakcie bieżącej pracy na zajęciach grupowych. Specyficzną formą zajęć dla dzieci objętych rocznym obowiązkowym przygotowaniem przedszkolnym jest zindywidualizowana ścieżka rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego przyznawana zgodnie z obowiązującymi przepisami na podstawie opinii wydanej przez publiczną poradnię. Warto, aby dla każdego dziecka objętego pomocą psychologiczno-pedagogiczną przygotować indywidualny program wspierania rozwoju. Nieodłącznym procesem każdego modelu pomocy psychologiczno-pedagogicznej jest obserwacja pedagogiczna wskazana w przepisach prawa oświatowego jako obowiązek każdego nauczyciela. Proponuje się dwa główne modele postępowania zespołu nauczycieli specjalistów z dzieckiem wymagającym objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną.

MODEL A – objęcie pomocą psychologiczno-pedagogiczną dziecka bez opinii z poradni:

KROK 1 – diagnoza i rozpoznanie przez zespół nauczycieli i specjalistów wskazanych przez dyrektora. Odbywa się na podstawie narzędzi i metod przyjętych przez zespół, a w sytuacji problemowej ze wsparciem specjalistów z publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej; termin nie później niż ok. 2 miesiące od rozpoczęcia obserwacji pedagogicznej.

KROK 2 – wnioskowanie do dyrektora przedszkola o objęcie dziecka pomocą p.p. ze wskazaniem właściwych dla dziecka form pomocy p.p. Wydanie decyzji przez dyrektora.

KROK 3 – pisemne powiadomienie rodziców o objęciu dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną, o formach zajęć z zakresu p.p. oraz terminach i okresie objęcia pomocą. Dodatkowo następuje zaproponowanie rodzicom warsztatów, porad, konsultacji, materiałów, które będą ich wspierały w pracy z dzieckiem w domu.

KROK 4 – przygotowanie dla dziecka indywidualnego programu wsparcia rozwoju, w którym zawarty jest m.in. opis czynności wszystkich nauczycieli i specjalistów, którzy będą mieli kontakt z dzieckiem, w tym również zasad, dostosowań metod i form pracy.

KROK 5 – objęcie dziecka szczególnym monitorowaniem ze względu na efektywność procesu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, którym dziecko jest objęte.

MODEL B – objęcie pomocą psychologiczno-pedagogiczną dziecka z opinią wydaną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną, w tym specjalistyczną. W modelu tym obowiązują wszystkie kroki wymienione w modelu A z tą różnicą, że zespół nauczycieli i specjalistów powinien uwzględnić przy podsumowaniu diagnozy i rozpoznania zapisy zawarte w opinii wydanej przez poradnię.

MODEL C – objęcie pomocą psychologiczno-pedagogiczną dziecka objętego kształceniem specjalnym na podstawie orzeczenia.

KROK 1 – dokonanie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, we współpracy, w zależności od potrzeb, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym poradnią specjalistyczną.

KROK 2 – opracowanie IPET-u, w którym zapisywane są formy objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną, ich czas i terminy.

KROK 3 – wręczenie rodzicom kopii IPET-u, w którym są poinformowani o formach pomocy p.p., jakimi ich dziecko zostało objęte. Dodatkowo następuje zaproponowanie rodzicom warsztatów, porad, konsultacji, materiałów, które będą ich wspierały w pracy z dzieckiem w domu.

KROK 4 – przygotowanie dla dziecka indywidualnego programu wsparcia rozwoju, w którym zawarty jest m.in. opis czynności wszystkich nauczycieli i specjalistów, którzy będą mieli kontakt z dzieckiem, w tym również zasad, dostosowań metod i form pracy.

KROK 5 – objęcie dziecka szczególnym monitorowaniem ze względu na efektywność procesu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, którym dziecko jest objęte.

Przeprowadzenie co najmniej dwa razy w roku okresowej wielospecjalistycznej oceny

poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając ocenę efektywności programu oraz, w miarę potrzeb, dokonanie modyfikacji programu. W zależności od potrzeb okresowa ocena może być prowadzone we współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym poradnią specjalistyczną, a także – za zgodą rodziców dziecka – z innymi podmiotami.

6.2. Obserwacja pedagogiczna i informacja o stanie gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (dojrzałość szkolna) – sposoby realizacji i narzędzia

Obserwacja jako metoda poznawania potrzeb rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych i zainteresowań dziecka jest od dawna wpisana w praktykę pracy każdego nauczyciela przedszkola. W czasie obserwacji można wykorzystywać karty pracy, ale nie należy doprowadzać do sytuacji, w której zdominują one proces obserwacji i będą jedynym wyznacznikiem wniosków na temat poziomu i postępów wychowanka przedszkola.

Obserwacja powinna być działaniem zamierzonym, planowanym i celowym. Stanowi ona szczególny sposób spostrzegania i kluczowe dla niej są zmysły nauczyciela, który wyciąga wnioski na podstawie tego, co widzi i słyszy. Obserwacja wymaga od nauczyciela oceny danych i podjęcia próby wyjaśnienia spostrzeżeń, a w dalszej kolejności sformułowania wniosków i rekomendacji do dalszych działań z dzieckiem.

RODZAJE OBSERWACJI:

- ze względu na zakres przedmiotu wyróżniamy obserwację wycinkową i całościową. Wycinkowa ma wąski zakres przedmiotu, np. objawianie się *lęku* u dziecka. Wartościową dla zespołu nauczycieli i specjalistów odmianą obserwacji wycinkowej jest obserwacja próbek zdarzeń. Polega ona na wyczekiwaniu, aż interesujące nas zachowanie w sposób spontaniczny pojawi się w aktywności obserwowanego dziecka. Obserwacja całościowa dotyczy całokształtu zachowania dziecka, np. dzienniki obserwacyjne prowadzone dla dzieci niepełnosprawnych w celu skrupulatnego odnotowania wszystkich aktywności dziecka w ciągu dnia przez np. nauczyciela wspomagającego, rodzica.
- Ze względu na czas prowadzenia wyróżniamy obserwację ciągłą oraz obserwację próbek czasowych. Można umownie przyjąć, że obserwacja ciągła trwa powyżej 20 minut, natomiast obserwacja próbek czasowych krócej niż 20 minut. Można zastosować odmianę obserwacji grupowej, która polega na tym, że ustalamy z góry kolejność obserwowanych dzieci w małej grupie i obserwujemy każde po kolei, przez np. 5 minut. Po zakończeniu obserwacji wszystkich zaplanowanych dzieci rozpoczynamy kolejny cykl obserwacji według tego samego schematu. Ten cykl może być powtórzony wielokrotnie *w ciągu dłuższego okresu czasu, co daje większe możliwości praktyczne* wszystkim nauczycielom.

- Ze względu na częstość dokonywania rozróżniamy obserwację jedнокrotną, zwaną też dorywczą, lub wielokrotną, tzw. systematyczną. Obserwacja jedнокrotna wskazana jest wtedy, gdy dotyczy zachowań niepowtarzalnych (nietypowych, wyjątkowych). Wartością dodaną obserwacji systematycznej jest to, że dostarcza większej ilości materiału do analizy i interpretacji zachowań *dzieci*.
- Ze względu na postawę obserwatora wyróżniamy obserwację bierną oraz uczestniczącą (czynną). Obserwacja bierna polega na obserwowaniu dziecka z dystansu i zapewnieniu naturalnego przebiegu zjawiska. Obserwacja uczestnicząca wymaga, aby nauczyciel wziął udział w tej aktywności, którą obserwuje u dziecka i np. bawił się z dzieckiem lub brał udział w innej czynności jako jej aktywny uczestnik.
- Ze względu na liczbę obserwowanych dzieci wyróżniamy obserwację indywidualną lub grupową. Obserwacja indywidualna dotyczy pojedynczego dziecka w sytuacji obecności lub braku innych osób. Natomiast obserwacja grupowa jest dosyć trudna do przeprowadzenia i dotyczy wielu dzieci *równocześnie*, dlatego właśnie w praktyce obserwację grupową prowadzimy z wykorzystaniem arkuszy obserwacyjnych, w których umieszczamy kategorie obserwowanych zachowań – osiągnięć celów. W przypadku tego programu proponuje się, aby arkusz taki zakładany był dla całej grupy raz na półrocze lub raz na rok i zawierał następujące pozycje:
  - a) imiona, nazwiska dzieci;
  - b) wiek metrykalny;
  - c) oznaczenie roku szkolnego;
  - d) wykaz celów zawartych w programie z podziałem na sfery rozwojowe, które dziecko ma osiągnąć, kończąc przedszkole;
  - e) podziałki służące wpisaniu wyniku oceny osiągnięcia przez dziecko w danym czasie poszczególnych celów, gdzie 0 oznaczać będzie, że dziecko nawet w nikłym stopniu nie osiąga jeszcze danego celu, 1 oznaczać będzie, że dziecko przejawia aktywność świadczącą o byciu w trakcie osiągnięcia danego celu, 2 oznaczać będzie, że dziecko przejawia aktywność świadczącą o osiągnięciu przez nie danego celu w pełni. Nauczyciel, prowadząc obserwację, powinien uwzględnić wszystkie specjalne potrzeby edukacyjne oraz czynniki rozwojowe wpływające na rozwój dziecka i jego możliwości.

Jeśli nauczyciel planuje procesy wspierania rozwoju i edukacji dziecka miesięcznie, powinien stworzyć 10 podziałek, tak aby po każdym z miesięcy odnotować progres, regres lub stagnację procesu osiągnięcia przez dzieci celów szczegółowych wynikających z podstawy i programu. W ten sposób powstanie arkusz obserwacji całej grupy, będący równocześnie arkuszem monitorowania realizacji podstawy programowej, a poszczególne analizy dotyczące efektów realizacji programu wychowania przedszkolnego będzie można prowadzić w aspekcie czasowym, jakościowym lub

ilościowym, wychodząc z podejścia nastawionego na analizę rozwoju konkretnego dziecka lub z podejścia nastawionego na analizę tempa i ewentualnych trudności dotyczących nabywania danej umiejętności przez całą grupę.

Obserwacja a ocenianie osiągnięć dzieci

W ramach oceniania osiągnięć dzieci program będzie proponował w szczególności obserwacyjne metody rozpoznawania potrzeb i możliwości dzieci (Kowolik, 2000).

Stosowanie stałej obserwacji pedagogicznej wspartej prowadzeniem dzienniczka obserwacji wg zaproponowanego wzoru, a w przypadku dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną w programie przewidziano wykorzystanie metody próbek zdarzeń i próbek czasu. Dodatkowo w celu pogłębienia obserwacji pedagogicznej, zgodnie z rozpoznanymi potrzebami, proponuje się włączenie obserwacji uczestniczącej i obserwacji naturalnej, będą one wartościowym uzupełnieniem pozostałych form. Proponuje się także wykorzystywanie analizy wytworów prac dziecięcych, które mogą stanowić istotne uzupełnienie ww. obserwacji. W ramach dodatkowego uzupełnienia obserwacji pedagogicznej program zakłada możliwość wykorzystywania pogadanki z dziećmi rozumianej jako forma pracy z całą grupą pozwalającej na poznanie różnorodnych opinii dzieci, ich indywidualnej oceny danej sytuacji, wiedzy na dany temat. Pogadanka może zostać wsparta rysunkami dzieci, których tematyka została celowo dobrana, np. „Przyjaciel, który zawsze mi pomaga”. Pogadanki z dziećmi mogą stać się ważnym źródłem informacji dla nauczyciela na temat potrzeb edukacyjnych dzieci oraz ich zainteresowań lub efektów pracy wychowawczej. Kolejnym uzupełnieniem może być również analiza wytworów prac dziecięcych. Wnioski z obserwacji dzieci obrazujące poziom ich osiągnięć oraz postępy w zakresie zakładanych w programie celów stanowią jedno z najistotniejszych kryteriów ewaluacji programu. Program proponuje przykładowe narzędzia służące wspieraniu dziecka w stosowaniu samooceny, udzielaniu mu informacji zwrotnej adekwatnie do jego możliwości percepcyjnych, rozbudzaniu jego samoświadomości, a także poczucia odpowiedzialności za to, co i w jaki sposób robi. Do repertuaru ww. propozycji należą między innymi opisane szczegółowo w programie metoda drabiny, wspinaczki, kalendarz nastrojów, tablica sukcesów, metoda kolorowych lizaków, *Księga sukcesów i talentów*.

Ocenianie dzieci od najmłodszych lat bardzo istotnie wpływa na ich poczucie własnej wartości, a waga tego procesu jest tym bardziej istotna, że wzbudza w każdym bardzo duże emocje. Szczególnie na wczesnym etapie edukacji ważne jest włączenie w proces samooceny komunikacji z rodzicem. Zarówno dziecko, jak i jego rodzice poprzez samoocenę powinni otrzymać informację zwrotną na temat tego, co dziecko już osiągnęło, jakie uczyniło postępy, jaki jest poziom jego osiągnięć oraz tego, co jest jego obszarem rozwojowym i co powinno robić, aby uzupełniać, doskonalić, rozwijać swój potencjał w kontekście własnych indywidualnych potrzeb i możliwości. **Obserwacja pedagogiczna** poprzedzająca wydanie informacji o gotowości dziecka do podjęcia

nauki w szkole powinna być pogłębiona o wnioski **z samooceny dziecka oraz wymianę informacji uzyskanych od innych osób pracujących w przedszkolu z dzieckiem, a także jego rodziców**. Obserwacja ta, ze względu na zawartość druku, jaki obowiązuje w ramach druków wskazanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w celu wydania informacji o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (dojrzałość szkolna), może obejmować **10 obszarów**: sprawność ruchową, w tym samodzielność, odporność emocjonalną, funkcjonowanie w grupie, mowę, percepcję wzrokową i słuchową, pamięć i uwagę, myślenie, rozumowanie matematyczne, przygotowanie do czytania i pisanie, zdolności i zainteresowania. Źródło treści, które powinny się znaleźć w informacji o gotowości wydawanej rodzicom nie później niż do 30 kwietnia roku, w którym dziecko rozpocznie naukę w szkole, jest ściśle określone w przepisach – jest nim dokumentacja obserwacji pedagogicznych. Informacja powinna zawierać takie dane jak: imię i nazwisko dziecka, rok szkolny, forma wychowania przedszkolnego, mocne strony dziecka i/lub zauważone trudności i/lub podjęte lub potrzebne działania wspierające potrzeby dziecka w zakresie sprawności motorycznej i koordynacji wzrokowo-ruchowej, umiejętności matematycznych i gotowości do nauki czytania i pisanie, a także wskazówki dla rodziców. Są w niej również wypisane mocne strony dziecka i/lub zauważone trudności i/lub podjęte lub potrzebne działania wspierające potrzeby dziecka w zakresie umiejętności społecznych i odporności emocjonalnej oraz wskazówki dla rodziców. Powinny w niej być również informacje o działaniach wspierających dziecko w czasie pobytu w przedszkolu, także w zakresie rozwijania jego zdolności, oraz dodatkowe spostrzeżenia o dziecku, np. dotyczące jego zainteresowań.

7. MONITOROWANIE REALIZACJI PODSTAWY PROGRAMOWEJ – SPOSÓB REALIZACJI I PROPOZYCJA NARZĘDZIA

- 1. Monitorowanie osiągnięcia celów i realizacji treści z podstawy programowej** (np. analiza uwzględniania treści kształcenia, stopniowania trudności, częstotliwości stosowania w praktyce pedagogicznej oraz projektowania okazji edukacyjnych, służących osiągnięciu założonych w podstawie efektów – celów szczegółowych). W pierwszym obszarze można jeszcze wskazać cztery szczegółowe obszary rozwojowe, w ramach których mamy do czynienia z treściami kształcenia i z **których każdy może stanowić odrębny cel monitoringu.**
- 2. Monitorowanie efektów** – próba potwierdzenia, czy i w jakim zakresie dzieci osiągnęły przewidywane efekty, jak prezentują się te wyniki w ujęciu grupowym i indywidualnym. Wnioski na ten temat wyciągamy z bieżącej obserwacji dzieci, prowadzonej zgodnie z przyjętym przez przedszkole w statucie modelem.
- 3. Monitorowanie warunków i sposobu realizacji treści**, w tym monitorowanie gospodarowania (zarządzania) czasem edukacyjnym przez nauczycieli, zapewnienia dzieciom odpowiednich warunków swobodnej aktywności w kąciakach tematycznych (Materiały szkoleniowe. Monitorowanie realizacji podstawy programowej w przedszkolu i szkole podstawowej (I etap), 2015: 30).

Najważniejszym źródłem monitorowania podstawy programowej są wnioski z realizacji treści programowych i obserwowane w związku z tym osiągnięcia dzieci – postępy i poziom. Podstawa programowa dzięki językowi efektów, jaki odnosi się do konkretnych zachowań, wiedzy i postaw dziecka, pozwala na bardzo sprawne i łatwe monitorowanie. Generalnie nauczyciel powinien zgodnie z rytmem planowania procesów wspomaganie rozwoju i edukacji dzieci, który najczęściej odbywa się w rytmie miesięcznym, odpowiadać sobie na pytanie, na jakim poziomie są umiejętności, wiedza i postawy dzieci w kontekście tego, co zaplanował miesiąc wcześniej. Oczywiście może zaznaczać również na podstawie zapisów w dzienniku, jak często podejmował określone treści z podstawy i realizował je w procesach, które organizował na rzecz dzieci, ale bez odniesienia się do obserwowanych u dzieci postępów i poziomu osiągnięć będzie ograniczał się tylko do statystyki wskazującej na częstotliwość podejmowania przez niego określonych treści w tematyce danego miesiąca. Proponuje się, aby nauczyciel najczęściej raz na miesiąc, a najrzadziej raz na półrocze, zestawiał planowane do realizacji cele wynikające z podstawy programowej z podziałem na wszystkie sfery rozwojowe z wynikami obserwacji pedagogicznych prowadzonych na bieżąco w każdej grupie i w ten sposób wyciągał wnioski dotyczące realizacji podstawy programowej. Innymi słowy, będzie w ten

sposób mógł stwierdzić, czy zakładane przez niego cele zostały osiągnięte przez dzieci i na jakim poziomie. Pozwoli mu to również bardzo szybko wyciągnąć wnioski na temat konieczności wprowadzenia ewentualnych zmian w zakresie planowania i podjąć skuteczne działania naprawcze lub wzmacniające proces wspierania rozwoju i edukacji każdego dziecka z osobna oraz całej grupy.

8. SPOSOBY I EWALUACJA PROGRAMU WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Ewaluacja programu oparta będzie na zmodyfikowanej teorii K. Ciżkowicz i J. Ochęduszek, autorów pomiaru sprawdzającego wielostopniowego (Ciżkowicz, Ochęduszek, 1986). Ewaluacji powinny być poddane wiedza, umiejętności i postawy dziecka, które kształtujemy poprzez realizację celów szczegółowych w czterech obszarach rozwojowych (fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym), a także sposoby realizacji celów, adekwatność form i metod oraz organizacji warunków i sposobów realizacji programu w odniesieniu do potrzeb i możliwości grupy dzieci, dla której jest przeznaczony, a także zakres treści programowych. Rozpoczynamy od postawienia pytań kluczowych (badawczych), które mają nas poprowadzić do oceny skuteczności pracy z programem. Pytania kluczowe mogą brzmieć m.in. następująco: „Jakie efekty osiągają dzieci w grupie w zakresie przyrostu wiedzy?”, „Jakie efekty osiągają dzieci w grupie w zakresie przyrostu umiejętności?”, „Jakie efekty osiągają dzieci w grupie w zakresie zmiany postaw?”, „Jaka jest efektywność i adekwatność w stosunku do potrzeb i możliwości uczniów sposobów pracy i warunków organizacji nauczania wskazanych w programie?”, „Jaka jest użyteczność programu w realizacji celów wynikających z podstawy programowej przez pryzmat potrzeb i możliwości dzieci w grupie objętej programem?”, „Jakie zmiany w pracy nauczyciela generuje program przez pryzmat jego rozwoju zawodowego?”.

Czynności ewaluacyjne bezpośrednie dzielimy na 3 części, zwane dalej krokami.

Krok 1 – polega na podsumowaniu wniosków z obserwacji dzieci przez pryzmat wiedzy, umiejętności i postaw, przeanalizowaniu ich postępów oraz poziomu osiągnięć we wszystkich sferach rozwojowych w oparciu o cele wynikające z programu. Następnie, na podstawie informacji, jakie uzyskał z ww. czynności nauczyciel we współpracy z innymi nauczycielami prowadzącymi zajęcia w danej grupie, stwierdza, czego powinien robić więcej, mniej, co powinien zacząć robić, co powinien przestać robić, co powinien robić inaczej, aby zoptymalizować obserwowane efekty pracy z dziećmi.

Krok 2 – polega na zebraniu informacji od rodziców, opiekunów, a także innych nauczycieli prowadzących zajęcia na podstawie programu. Informacje, które należy pozyskać, również będą dotyczyły efektów osiąganych przez dzieci, ich ewentualnych trudności, zdolności, zmian na poziomie wiedzy, umiejętności i postaw. W tym celu nauczyciel może np. posłużyć się następującymi pytaniami:

1. Jakie trudności lub niepowodzenia najczęściej pojawiają się u Pana/Pani dziecka [dzieci w grupie]?
2. Jakie pozytywne i wartościowe zmiany zauważył/a Pan/Pani w a) zachowaniu:... b) umiejętnościach:... c) wiedzy:... swojego dziecka [dzieci w grupie]?

3. Jakie negatywne lub niepokojące zmiany zauważył/a Pan/Pani u swojego dziecka [dzieci w grupie]?
4. Jak ocenia Pan/Pani sposoby pracy nauczyciela? a) Co w sposobie pracy nauczyciela najbardziej się Panu/Pani podoba? b) Co można zmienić w sposobie pracy nauczyciela?
5. Czego Pana/Pani zdaniem nauczyciel powinien robić a) więcej... b) mniej...?
6. Co nauczyciel powinien Pana/Pani zdaniem a) przestać robić.... b) zacząć robić .... d) co powinien robić inaczej....?

Krok 3 – w celu dopełnienia ewaluacji **każdy z nauczycieli** realizujący w danej grupie program może próbować udzielić sobie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Na rozwój których umiejętności dzieci **kładzie największy nacisk w swojej codziennej pracy z dziećmi?**
2. Które z kompetencji kluczowych są jego/jej zdaniem najmniej, a które najbardziej rozwijane w codziennej pracy z dziećmi?
3. Jakie według niego/niej wyzwania stawia przed nauczycielami realizacja programu w kontekście optymalnego przygotowania każdego dziecka do podjęcia nauki w szkole, np. co jest zbyt trudne, czego program nie przewidział, czego jest za mało, a czego zbyt dużo?
4. Które jego/jej zdaniem wyzwania stawiane przez program rodzicom udaje się najlepiej zrealizować, a w przypadku których jest to trudne?
5. Jakie formy działań zaproponowane w programie zmodyfikował/a ze względu na potrzeby i możliwości wychowanków lub propozycje rodziców?
6. Które z podejmowanych przez niego/nią form działań wynikających z programu uważa za najsukuteczniejsze?
7. Które z podejmowanych przez niego/nią form działań wynikających z programu ocenia jako nieskuteczne lub najmniej skuteczne – przynoszące efekty lub nieprzynoszące efektów?
8. Jakie metody i narzędzia pracy zaproponowane w programie **są** jego/jej zdaniem najbardziej przydatne w odniesieniu do kształtowania wiedzy, umiejętności i postaw dzieci w kontekście specyfiki grupy, w której program jest realizowany?
9. Jak ocenia swoje umiejętności metodyczne w odniesieniu do zalecanych w programie form i metod pracy – **co mogłoby być dla** niego/niej pomocne w tym zakresie?
10. Jak ocenia swoje potrzeby, a zarazem możliwości, w zakresie wykorzystywania nowoczesnych technologii w odniesieniu do realizacji programu?

Ostatnim etapem ewaluacji programu jest zebranie wszystkich wyników, danych i próba sformułowania odpowiedzi na pytania kluczowe postawione sobie na początku. Odpowiedzi na pytania kluczowe mogą wynikać np. z obserwacji pedagogicznych, wymiany wniosków pomiędzy nauczycielami i specjalistami, wyników monitorowania realizacji podstawy programowej oraz innych źródeł wynikających ze specyfiki pracy

placówki. Odpowiedzi będą prowadziły bezpośrednio lub pośrednio do wniosków oraz rekomendacji – podobnie jak w przypadku ewaluacji wewnętrznej prowadzonej w ramach planu nadzoru dyrektora. Należy podkreślić, że propozycje pytań są przeznaczone dla różnych grup odbiorców, na wiele pytań rodzice odpowiadają przy okazji spotkań indywidualnych lub konsultacji, a pytania można modyfikować, np. upraszczać je ze względu na różnorodność i specyfikę odbiorcy.

9. BIBLIOTEKA NAUCZYCIELA

Pozycje do czytania dla nauczycieli, dzieci oraz rodziców na każdy miesiąc, z uwzględnieniem dominujących w danym miesiącu wartości.

Propozycje dla nauczycieli i rodziców:

Daniel Amen – *Zadbaj o mózg*; Joel Bakan – *Dzieciństwo w obłączeniu. Łatwy cel dla wielkiego biznesu*, *Korporacja*; Steve Biddulph – *Wychowywanie chłopców*; Ross Campbell, Gary Chapman – *Sztuka okazywania miłości dzieciom*; Nicholas Carr – *Płytki umysł. Jak internet wpływa na nasz mózg*; Daniel Goleman – *Inteligencja emocjonalna, Inteligencja społeczna*; Allan Guggenbuhl – *Kryzys małego macho*; Carl Honoré – *Pod presją*; Jesper Juul – *Twoje kompetentne dziecko, „NIE” z miłości, Twoja kompetentna rodzina*; Irena Koźmińska, Elżbieta Olszewska – *Z dzieckiem w świat wartości*; Martin Large – *Zdrowe dzieciństwo bez telewizora i komputera*; Jean Liedloff – *W głębi kontinuum*; Lanna Nakone – *Każde dziecko myśli inaczej*; Daniel H. Pink – *Całkiem nowy umysł, Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację*; Ron Potter-Effron – **Życie ze złością**; Richard Wilkinson, Kate Pickett – *Duch równości* (<http://www.calapolskacztyadzieciom.pl/lektury-dla-rodzicow-i-nauczycieli>).

Propozycje do czytania dzieciom:

DLA WSZYSTKICH GRUP WIEKOWYCH: Marta Bogdanowicz (opracowanie) – *Rymowanki – Przytulanki*; Paulette Bourgeois, Brenda Clark – seria o Franklinie; Jan Brzechwa – *Wiersze i bajki*; Gilbert Delahaye – seria o Martynce; Danuta Gellnerowa – *Cukrowe miasteczko*; Anita Głowińska – *Kicia Kocia* (seria); Dimiter Inkiow – *Ja i moja siostra Klara* (seria); Czesław Janczarski – *Miś Uszatek, Gdzie mieszka bajeczka, O smoku Wawelskim*; Janosch – *Ach, jak cudowna jest Panama* (seria); Astrid Lindgren – *Lotta z ulicy Awanturników*; Hanna Łochocka – *O wróbelku Elemelku* (seria); Maria Marjańska-Czernik – *Wypożyczalnia babć*; Sam McBratney – *Nawet nie wiesz, jak bardzo Cię kocham*; Nele Most, Annet Rudolph – *Wszystko moje, Co wolno, a czego nie wolno*; Sven Nordqvist – *Kiedy mały Findus się zgubił* (seria); Beata Ostrowicka – *Lulaki, Pan Czekoladka i przedszkole, Ale ja tak chcę!*; Joanna Papuzińska – *Śpiące wierszyki*; Eliza Piotrowska – *Bajka o drzewie, Bajka o słońcu*; Eliza Piotrowska, Janina Porazińska – *Pamiętnik czarnego noska*.

OD 4 LAT: Kim Fupz Aakeson – *Esben i duch Dziadka*; Florence Atwater, Richard Atwater – *Pan Popper i jego pingwiny*; Hans Christian Andersen – *Baśnie*; Wiera Badalska – *Ballada o kapryśnej królownie*; Liliana Bardijewska – *Zielony Wędrowiec, Moje – nie moje*; Grażyna Bąkiewicz – *Kosmiczni odkrywcy – Franio i jego babcia*; Wanda Chotomska – *Wiersze, Pięciopsiaczki*; Smiljana Coh – *Siedem księżniczek*; Carlo

Collodi – *Pinokio*; Vaclav Čtvrtek – *Bajki z mchu i paproci, O gajowym Chrobotku, Podróże furmana Szejtrocza*; Iwona Czarkowska – *Biuro zagubionych zabawek*; Beryl Evans – *Charlie Ciuch-Ciuch*; Barbara Gawryluk-Dżok – *Legenda o psiej wierności*; Dorota Gellner – zbiory: *Przedszkolakom*; *Czarodziejski świat, Ziwnik, Wiersze dla dzieci*; Eva Janikovszky – *Gdybym był dorosły*; Czesław Janczarski – *Jak Wojtek został strażakiem*; Grzegorz Janusz – *Misiostwo świata*; Hanna Januszewska – *O Pleciudze*.

OD 6 LAT: Heather Amery – *Mity greckie dla najmłodszych*; Ludwig Bemelmans – *Madeline w Paryżu*; Marcin Brykczyński – *Ni pies, ni wydra, 8 podziękowań, Czarno na białym, Skąd się biorą dzieci, Czary*; Jan Brzechwa – *Pchła Szachrajka, Szelmostwa Lisa Witalisa, Baśń o korsarzu Palemonie*; Sebastian Cichocki – *S.Z.T.U.K.A. Szalenie zajmujące twory utalentowanych i krnąbrnych artystów*; Wanda Chotomska – *Wanda Chotomska dzieciom*; Maurice Druon – *Magiczny świat Tistu*; Jerzy Ficowski – *Gałązka z drzewa słońca, Syrenka, Tęcza na niedzielę (i inne wiersze), Lodorosty i bluszczary*; Dorota Gellner – *Krawcowe, Zajac*; Hanna Gill-Piątek, Henryka Krzywonos – *Bieda. Przewodnik dla dzieci*; Kamil Giżycki – *Wielkie czyny szympansa Bajbuna Mądrego*; Frances Hodgson Burnett – *Mała księżniczka*; Stian Hole – *Lato Garmanna*; Tove Jansson – seria o Muminkach; P.P. Jerszow – *Konik Garbusek*; Roksana Jędrzejewska-Wróbel – *Kosmita*; Grzegorz Kasdepke – *Detektyw Pozytywka*; Erich Kästner – *35 maja, Mania czy Ania*; Ludwik Jerzy Kern – *Wiersze dla dzieci, Ludwik Jerzy Kern dzieciom, Ferdynand Wspaniały*; Astrid Lindgren – *Dzieci z Bullerbyn*.

10. BIBLIOGRAFIA

- Brzezińska Anna, *Dzieci z układu ryzyka*, [w:] A. Brzezińska, S. Jabłoński, M. Marchow (red.), *Ukryte piętno. Zagrożenia rozwoju w okresie dzieciństwa*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2003.
- Ciżkowicz Kazimierz, Ochenduszek Julian, *Pomiar sprawdzający wielostopniowy: poradnik konstruktora i analityka. Zasady konstruowania testu sprawdzającego wielostopniowego*, Tom 1, WSP, Warszawa 1986.
- Duckworth Angela, *Upór. Potęga pasji i wytrwałości*, Galaktyka, Łódź 2016.
- Eliot Lise, *Różowy mózg, niebieski mózg. Jak niewielkie różnice w mózgach dziewczynek i chłopców mogą stać się przepastne i co z tym robić*, Media Rodzina, Poznań 2011.
- Franczyk Anna, Krajewska Katarzyna, *Skarbiec nauczyciela-terapeuty (na bazie własnych doświadczeń z pracy terapeutycznej) czyli od programu do realizacji – propozycje rozwiązań pracy terapeutycznej prowadzonej z dziećmi w wieku przedszkolnym o specyficznych i specjalnych potrzebach edukacyjnych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2015.
- Gołęniak B. D., *Uczenie metodą projektu*, WSiP, Warszawa 2000.
- Greenspan Stanley I., Benderly Beryl N., *Rozwój umysłu. Emocjonalne podstawy inteligencji*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2000.
- Helm J.H., Katz J.G., *Mali Badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, CODN, Warszawa 2003.
- Jagodzińska Maria, *Rozwój pamięci w dzieciństwie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Karczewska-Gzik A. (red), *Metoda projektu w praktyce oddziału przedszkolnego w szkole*, Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza, Warszawa 2009.
- Korczak Janusz, *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*, Instytut Książki, Warszawa 2012.
- Knopik Tomasz, *Diagnoza funkcjonalna Planowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Działania postdiagnostyczne*, ORE, Warszawa 2018.
- Kowalik Stanisław, *Obserwacja, wywiad i rozmowa psychologiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
- Kruger Heinz-Hermann, *Metody badań w pedagogice*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Łobocki Mieczysław, *Wychowanie moralne w zarysie*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2002.
- Łoś Zbigniew, *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu całego życia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Materiały szkoleniowe. Monitorowanie realizacji podstawy programowej w przedszkolu i szkole podstawowej (I etap)*, ORE, Warszawa 2015.

Materiał opracowany i cytowany na podstawie propozycji pakietów, opracowanych przez Zespoły ekspertów powołane w ramach projektu „Przywództwo – opracowanie modeli kształcenia i wspierania kadry kierowniczej systemu oświaty”, 2016, projekt pozakonkursowy o charakterze koncepcyjnym, współfinansowany przez Unię Europejską w ramach środków EFS Osi Priorytetowej II, Działania 2.10, PO WER na lata 2014–2020.

Meggitt Carolyn, *Child Development. An Illustrated Guide*, Pearson Education, 2012.

Pertler Cordula, Pertler Reinhold, *Baśnie w przedszkolu. Bajkoterapia w pracy z dziećmi*, Kielce, Wydawnictwo Jedność.

Pound Linda, *Quick Guides for Early Years: Physical Development*, Hodder Education, London 2013.

Porayski-Pomsta Józef, *O rozwoju mowy dziecka. Dwa studia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.

Psychologiczne portrety człowieka, Praktyczna psychologia rozwojowa, pod red. Anny Izabeli Brzezińskiej, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z dnia 25 sierpnia 2017 r., poz. 1591 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli.

Rozporządzenie MEN w sprawie wymagań wobec szkół i placówek.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z 2017 r., poz. 356 z późn. zm.) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.

Schaffer Rudolph H., *Psychologia rozwojowa. Podstawowe pojęcia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

Sikorska Iwona, *Odporność psychiczna w okresie dzieciństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016.

Stalmach-Tkacz Anna, Mucha Karina, *Rozwój, wychowanie, edukacja – program wychowania przedszkolnego*, Nowa Era, Warszawa 2018.

Strelau W.J. (red.), *Podręcznik psychologii* (t. 1), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.

Śliwowski Bogusław, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1998.

Szamański M., *O metodzie projektów*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.

<http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/lektury-dla-rodzicow-i-nauczycieli>

Anna Stalmach-Tkacz – nauczyciel, edukator oświaty, dyrektor niepublicznej placówki doskonalenia, ekspert do spraw nowych rozwiązań prawnych w oświacie, trener, szkolny organizator rozwoju edukacji, koordynator sieci współpracy kadry kierowniczej oświaty. Autorka podręczników szkolnych, programów nauczania oraz materiałów edukacyjnych dla wychowania przedszkolnego, a także nowoczesnych systemów informatycznych służących zarządzaniu w oświacie. Ekspert w projektach edukacyjnych.

Karina Mucha – zajmuje się psychologią emocji, bada, jak pomagać dzieciom w poznawaniu świata i rozwijaniu myślenia; absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego. Autorka programów nauczania oraz podręczników szkolnych i materiałów edukacyjnych dla dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Promotor literatury dla dzieci i młodzieży w kraju i za granicą.

Iwona Pietrucha – nauczyciel dyplomowany wychowania przedszkolnego oraz pedagog szkolny w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Wilczej.

Autorka:

- scenariuszy do pakietu edukacyjnego „Dzieciaki w Akcji” Nowa Era 2018,
- artykułów w czasopismach edukacyjnych: „Wychowanie w Przedszkolu” oraz „Przedszkolne ABC”.